МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
ЗАПОРІЗЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ

ФАКУЛЬТЕТ СОЦІАЛЬНОЇ ПЕДАГОГІКИ ТА ПСИХОЛОГІЇ
КАФЕДРА ПСИХОЛОГІЇ

КВАЛІФІКАЦІЙНА РОБОТА МАГІСТРА

на тему: ПСИХОЛОГІЧНІ ЧИННИКИ СУБ'ЄКТИВНОГО БЛАГОПОЛУЧЧЯ ПРАЦЮЮЧИХ ДОРОСЛИХ З РІЗНИМИ СТРАТЕГІЯМИ ЕКОНОМІЧНОЇ ПОВЕДІНКИ

Виконала: студентка ІІ курсу,
групи 7.С4.25-4-з
спеціальності: С4 Психологія
освітньо-професійної програми: Психологія
Міхавчук Ольга Федорівна
Керівник: канд. психол. наук, доцент
кафедри психології Скрипаченко Т.В.
Рецензент: канд. психол. наук, доцент
кафедри психології Малина О.Г.

Запоріжжя – 2026

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ

ЗАПОРІЗЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ

Факультет соціальної педагогіки та психології
Кафедра психології
Рівень вищої освіти другий (магістерський)
Спеціальність С4 Психологія
Освітньо-професійна програма Психологія

ЗАТВЕРДЖУЮ
в.о. завідувача кафедри психології
канд. психол. наук, доцент Н.О. Губа
_____
«____»_____2026 р.

З А В Д А Н Н Я

НА КВАЛІФІКАЦІЙНУ РОБОТУ СТУДЕНТЦІ

Міхавчук Ользі Федорівні

1. Тема роботи: Психологічні чинники суб'єктивного благополуччя працюючих дорослих з різними стратегіями економічної поведінки

керівник роботи: Скрипаченко Т.В., канд. психол. наук, доцент кафедри психології

затверджені наказом ЗНУ від «25» 09 2026 року № 1323-с

2. Термін подання студентом роботи __22.10.2026_____

3. Вихідні дані до роботи: аналіз психолого-педагогічної літератури

4. Зміст розрахунково-пояснювальної записки: Теоретичні основи дослідження суб'єктивного благополуччя працюючих дорослих; психологічні чинники суб'єктивного благополуччя дорослої особистості; взаємозв'язок стратегій економічної поведінки із суб'єктивним благополуччям працюючих дорослих; організація та методи емпіричного дослідження; аналіз суб'єктивного благополуччя працюючих дорослих з різними стратегіями економічної поведінки; визначення психологічних чинників суб'єктивного благополуччя працюючих дорослих.

5. Перелік графічного матеріалу: 11 таблиць, 2 рисунки.

6. Консультанти розділів роботи

Розділ	Прізвище, ініціали та посада консультанта	Підпис, дата	
		Завдання видав	Завдання прийняв
Вступ	Скрипаченко Т.В., доцент		
Розділ 1	Скрипаченко Т.В., доцент		
Розділ 2	Скрипаченко Т.В., доцент		
Розділ 3	Скрипаченко Т.В., доцент		
Висновки	Скрипаченко Т.В., доцент		

7. Дата видачі завдання ___2026 рік_____

КАЛЕНДАРНИЙ ПЛАН

№ з/п	Назва етапів кваліфікаційної роботи	Строк виконання етапів роботи	Примітка
1	Збір та систематизація матеріалу	січень –лютий 2026 р.	Виконано
2	Робота над вступом	березень 2026 р.	Виконано
3	Робота над першим розділом	квітень-травень 2026 р.	Виконано
4	Робота над другим розділом	липень 2026 р.	Виконано
5	Робота над третім розділом	червень -серпень 2026 р.	Виконано
6	Написання висновків	вересень 2026 р.	Виконано
7	Передзахист	жовтень 2026 р.	Виконано
8	Нормоконтроль	листопад 2026 р.	Виконано

Студент _____ О. Ф. Міхавчук

Керівник роботи _____ Т. В. Скрипаченко

Нормоконтроль пройдено
Нормоконтролер _____ А. О. Неманежина

РЕФЕРАТ

Кваліфікаційна робота магістра: 74 сторінки, 11 таблиць, 2 рисунки, 50 джерел, 8 додатків.

Об’єкт дослідження – суб’єктивне благополуччя працюючих дорослих.

Предмет дослідження – психологічні чинники суб’єктивного благополуччя працюючих дорослих з різними стратегіями економічної поведінки.

Мета роботи – теоретично обґрунтувати та емпірично дослідити психологічні чинники суб’єктивного благополуччя працюючих дорослих з різними стратегіями економічної поведінки.

Гіпотеза дослідження: передбачаємо, що суб’єктивне благополуччя працюючих дорослих пов’язане з особливостями економічної поведінки, самооцінкою, особистісною тривожністю та способами прийняття рішень.

Методи дослідження: теоретичні – аналіз, порівняння, узагальнення; емпіричні – анкетування, психодіагностичне тестування; математико-статистичні – описова статистика, кореляційний аналіз, методи описової статистики, коефіцієнт рангової кореляції Спірмена.

Наукова новизна полягає у визначенні психологічних чинників суб’єктивного благополуччя працюючих дорослих у взаємозв’язку з економічною поведінкою.

Галузь використання: практична психологія, психологічне консультування, психоосвітня робота.

СУБ’ЄКТИВНЕ БЛАГОПОЛУЧЧЯ, ЕКОНОМІЧНА ПОВЕДІНКА, ПРАЦЮЮЧІ ДОРОСЛІ, САМООЦІНКА, ОСОБИСТІСНА ТРИВОЖНІСТЬ, ПРИЙНЯТТЯ РІШЕНЬ.

SUMMARY

Mikhavchuk O.F. Psychological Factors of Subjective Well-Being of Working Adults with Different Strategies of Economic Behavior.

The qualifying work consists of Introduction, 3 Chapters, Conclusions, References (50 items), and Appendices. The qualifying work volume is 93 pages long, 74 of them – main text. There are 11 tables and 2 illustrations.

The qualifying work gives a theoretical analysis and describes the empirical research of subjective well-being of working adults, peculiarities of economic behavior and psychological factors related to subjective well-being. The master thesis is composed of 3 chapters, each of them dealing with different aspects of the research problem.

The research object: subjective well-being of working adults.

The research subject: psychological factors of subjective well-being of working adults with different strategies of economic behavior.

The research goal: to theoretically substantiate and empirically investigate psychological factors of subjective well-being of working adults with different strategies of economic behavior.

The research tasks are:

− to analyze theoretical approaches to subjective well-being and determine its main psychological factors;

− to characterize the peculiarities and strategies of economic behavior of working adults;

− to investigate the level of subjective well-being of working adults with different characteristics of economic behavior;

− to determine psychological factors related to subjective well-being and economic behavior of working adults.

Chapter 1 «Theoretical foundations for the study of subjective well-being in working adults» provides theoretical analysis of the development of peculiarities of economic behavior and psychological factors related to subjective well-being.

In the Chapter 2 «Characteristics of the economic behavior of working adults» provides analysis economic behavior of the individual as a subject of psychological research and types psychological content of economic behavior strategies.

Chapter 3 «Study of the psychological factors of subjective well-being in working adults with different economic behavior strategies» explains the design and methods of research.

Key words: subjective well-being, economic behavior, working adults, self-esteem, personal anxiety, decision-making.

ЗМІСТ

ВСТУП 8
1. ТЕОРЕТИЧНІ ОСНОВИ ДОСЛІДЖЕННЯ СУБ'ЄКТИВНОГО БЛАГОПОЛУЧЧЯ ПРАЦЮЮЧИХ ДОРОСЛИХ 13
1.1 Суб'єктивне благополуччя як психологічний феномен 13
1.2 Психологічні чинники суб'єктивного благополуччя дорослої особистості 18
1.3 Особливості суб'єктивного благополуччя працюючих дорослих 24
2. ОСОБЛИВОСТІ ЕКОНОМІЧНОЇ ПОВЕДІНКИ ПРАЦЮЮЧИХ ДОРОСЛИХ 32
2.1 Економічна поведінка особистості як предмет психологічного дослідження 32
2.2 Види та психологічний зміст стратегій економічної поведінки 37
2.3 Взаємозв'язок стратегій економічної поведінки із суб'єктивним благополуччям працюючих дорослих 43
3. ДОСЛІДЖЕННЯ ПСИХОЛОГІЧНИХ ЧИННИКІВ СУБ'ЄКТИВНОГО БЛАГОПОЛУЧЧЯ ПРАЦЮЮЧИХ ДОРОСЛИХ З РІЗНИМИ СТРАТЕГІЯМИ ЕКОНОМІЧНОЇ ПОВЕДІНКИ 50
3.1 Організація і методи дослідження 50
3.2 Аналіз суб'єктивного благополуччя працюючих дорослих з різними стратегіями економічної поведінки 54
3.3 Визначення психологічних чинників суб'єктивного благополуччя працюючих дорослих з різними стратегіями економічної поведінки 61
ВИСНОВКИ 71
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ 75
ДОДАТКИ 82

ВСТУП

Актуальність теми дослідження. Суб’єктивне благополуччя особистості розглядається у психологічній науці як інтегральна характеристика, що відображає оцінку людиною власного життя, рівень задоволеності його основними сферами, переважання позитивних емоційних переживань, відчуття внутрішньої рівноваги та наявність життєвої перспективи. Його рівень формується під впливом особистісних властивостей, соціальних відносин, професійної діяльності, матеріальних умов і способів реагування на життєві труднощі.

У дорослому віці суб’єктивне благополуччя у значній мірі пов’язане з професійною зайнятістю, економічною відповідальністю, виконанням сімейних і соціальних ролей, підтриманням матеріальної стабільності та плануванням майбутнього. Працююча доросла людина регулярно приймає рішення щодо отримання й розподілу доходів, задоволення поточних потреб, формування заощаджень, кредитування, інвестування та використання наявних ресурсів. Такі рішення впливають на відчуття безпеки, автономії, стабільності та керованості власного життя.

В умовах суспільних та економічних змін зростає значення психологічних ресурсів, які допомагають людині підтримувати життєву активність, адаптуватися до нових обставин, регулювати емоційний стан і відповідально організовувати матеріальну сферу. Люди з подібними показниками доходу та професійної зайнятості можуть по-різному оцінювати якість власного життя, реагувати на фінансові труднощі та обирати способи економічної поведінки. Такі відмінності пов’язані з рівнем саморегуляції, стресостійкості, професійної самореалізації, особистісними цінностями, ставленням до грошей і здатністю узгоджувати поточні рішення з довготривалими життєвими цілями.

Економічна поведінка працюючих дорослих охоплює систему рішень і дій у сфері заробітку, витрат, споживання, заощадження, кредитування,

інвестування та фінансового планування. Стратегії економічної поведінки відображають способи організації матеріальної сфери життя, ставлення до ресурсів, ризику й майбутнього. Орієнтація на планування, контроль витрат і формування заощаджень може підтримувати відчуття стабільності та впевненості. Імпульсивне споживання, уникнення та зволікання у прийнятті фінансових рішень і схильність до невиправданого ризику можуть посилювати внутрішнє напруження та знижувати задоволеність життям.

Актуальність теми дослідження зумовлена потребою визначити особливості суб'єктивного благополуччя працюючих дорослих з різними стратегіями економічної поведінки та встановити психологічні чинники, пов'язані з його рівнем. Результати дослідження сприятимуть поглибленню наукових уявлень про психологічний зміст економічної поведінки та створять основу для розробки практичних рекомендацій щодо підтримання суб'єктивного благополуччя працюючої дорослої особистості.

Короткий аналіз останніх досліджень і публікацій. Проблема суб'єктивного благополуччя представлена у працях українських і зарубіжних дослідників через категорії задоволеності життям, позитивного психологічного функціонування, емоційного комфорту, психологічного здоров'я, особистісної реалізованості та якості життя. В. Ф. Боснюк пов'язує суб'єктивне благополуччя з гармонізацією внутрішніх ресурсів, самоприйняттям, продуктивними соціальними відносинами та реалізацією життєвих цілей. О. А. Лукасевич розкриває особистісну зумовленість суб'єктивного благополуччя та залежність оцінки життя від потреб, очікувань, цінностей, досвіду й рівня домагань людини. І. М. Коробка розглядає суб'єктивне благополуччя через поєднання задоволеності життям, психологічної стійкості, соціальної підтримки, особистісної активності та адаптаційних можливостей. А. Харитинський характеризує суб'єктивне благополуччя через єдність особистісного, емоційного, соціального та ціннісного вимірів. Г. Халєєва систематизує психологічні підходи до його розуміння та підкреслює багатовимірність досліджуваного феномену.

Аналіз наукових праць засвідчує широкий інтерес до психологічних чинників суб’єктивного благополуччя та економічної поведінки особистості. Перспективним напрямом виступає комплексне вивчення суб’єктивного благополуччя працюючих дорослих з урахуванням домінувальних стратегій економічної поведінки, рівня саморегуляції, стресостійкості та професійної самореалізації.

Об’єкт дослідження – суб’єктивне благополуччя працюючих дорослих.

Предмет дослідження – психологічні чинники суб’єктивного благополуччя працюючих дорослих з різними стратегіями економічної поведінки.

Мета дослідження – теоретично обґрунтувати та емпірично дослідити психологічні чинники суб’єктивного благополуччя працюючих дорослих з різними стратегіями економічної поведінки.

Гіпотеза дослідження. Передбачаємо, що психологічні чинники суб'єктивного благополуччя, такі як самооцінка, рівень тривожності та стресу у працюючих дорослих мають прямий зв`язок із стратегіями їх економічної поведінки, що в свою чергу впливає на загальний рівень суб`єктивного благополуччя.

Відповідно до поставленої мети визначено такі завдання дослідження:

1. Розкрити психологічний зміст та особливості суб’єктивного благополуччя працюючих дорослих.
2. Визначити психологічні чинники суб’єктивного благополуччя працюючих дорослих з різними стратегіями економічної поведінки.
3. Визначити та проаналізувати види стратегій економічної поведінки та встановити їх взаємозв’язок із суб’єктивним благополуччям працюючих дорослих.
4. Проаналізувати суб’єктивне благополуччя працюючих дорослих з різними стратегіями економічної поведінки.

Методи дослідження. Для досягнення поставленої мети та виконання завдань передбачено використання комплексу теоретичних, емпіричних і

математико-статистичних методів, зокрема аналіз, порівняння, узагальнення та систематизація наукових джерел, бесіди, анкетування та психодіагностичне тестування за шкалами: суб'єктивного благополуччя BBC-SWB, авторською шкалою економічної поведінки, Мельбурнського опитувальника прийняття рішень, шкалою особистісної тривожності Ч. Спілбергера – Ю. Ханіна, шкалою самооцінки М. Розенберга та шкалою сприйнятого стресу PSS-10, а також використання методів описової статистики, коефіцієнту рангової кореляції Спірмена.

База дослідження. Емпіричну вибірку становитимуть 68 працюючих дорослих.

Наукова новизна дослідження полягає у комплексному розгляді психологічних чинників суб'єктивного благополуччя працюючих дорослих у взаємозв'язку зі стратегіями їхньої економічної поведінки; уточненні особливостей суб'єктивної оцінки життя за різних способів організації матеріальної сфери; систематизації психологічних характеристик, пов'язаних із підтриманням благополуччя в умовах професійної зайнятості та економічної відповідальності. Виконана кваліфікаційна робота сприяє подальшому розвитку уявлень про зв'язок саморегуляції, стресостійкості й професійної самореалізації із суб'єктивним благополуччям працюючої дорослої особистості.

Практичне значення результатів дослідження полягає у можливості використання отриманих даних у роботі практикуючих психологів, організаційних психологів, фахівців центрів зайнятості, кар'єрних консультантів і працівників служб психологічної підтримки. Результати можуть стати основою для підготовки рекомендацій, психоосвітніх матеріалів і консультаційних програм, спрямованих на розвиток навичок саморегуляції, підвищення стресостійкості, усвідомлення власних стратегій економічної поведінки та підтримання суб'єктивного благополуччя працюючих дорослих.

Надійність і достовірність результатів дослідження забезпечуватимуться відповідністю теоретичних положень меті та завданням роботи, застосуванням стандартизованих психодіагностичних методик, формуванням вибірки відповідно до предмета дослідження, поєднанням кількісного й якісного аналізу та використанням математико-статистичних методів опрацювання емпіричних даних.

Апробація результатів дослідження. Наявність 2-х публікацій наукових тез на конференції:

1). «Молода наука», тема публікації: Суб'єктивне благополуччя працюючих дорослих у контексті економічної поведінки;

2). X Всеукраїнська науково-практична конференція «Інтеграційні можливості сучасної психології та шляхи її розвитку», тема публікації: Взаємозв'язок стратегій економічної поведінки та суб'єктивного благополуччя працюючих дорослих.

Структура та обсяг роботи. Кваліфікаційна робота складається зі вступу, трьох розділів, висновків, списку використаних джерел і додатків. Загальний обсяг роботи становить 93 сторінки, обсяг основного тексту – 74 сторінки. Список використаних джерел містить 50 найменувань.

РОЗДІЛ 1
ТЕОРЕТИЧНІ ОСНОВИ ДОСЛІДЖЕННЯ СУБ'ЄКТИВНОГО БЛАГОПОЛУЧЧЯ ПРАЦЮЮЧИХ ДОРОСЛИХ

1.1 Суб'єктивне благополуччя як психологічний феномен

Суб'єктивне благополуччя особистості розглядається у психологічній науці як інтегральна характеристика внутрішнього стану людини, що відображає її оцінку власного життя, рівень задоволеності основними сферами життєдіяльності, переважання позитивних емоційних переживань, узгодженість життєвих очікувань із реальними досягненнями, а також здатність підтримувати відчуття внутрішньої рівноваги за умов повсякденних соціальних, професійних та особистісних навантажень. У межах психологічного підходу це поняття охоплює когнітивний, емоційний, ціннісно-смисловий і поведінковий компоненти, через які людина осмислює власне життя, визначає рівень його прийнятності, співвідносить актуальний досвід із власними потребами, цілями, життєвими планами та соціальними очікуваннями.

У науковій літературі суб'єктивне благополуччя трактується як психологічний феномен, що пов'язаний із цілісним переживанням людиною якості власного життя. Його зміст розкривається через задоволеність життям, емоційну насиченість повсякденного досвіду, позитивне ставлення до себе, прийняття власного життєвого шляху, відчуття життєвої перспективи, наявність значущих соціальних зв'язків і суб'єктивне відчуття здатності впливати на перебіг життєвих подій. За такого підходу суб'єктивне благополуччя постає не як окреме емоційне переживання, а як складна психологічна система, у якій поєднуються оцінка минулого досвіду, сприйняття теперішньої ситуації та очікування майбутнього [12; 43; 46].

В. Ф. Боснюк визначає суб’єктивне благополуччя як один із показників позитивного психологічного функціонування особистості, пов’язаний із гармонізацією внутрішніх ресурсів людини, її здатністю до самоприйняття, підтримання продуктивних відносин із соціальним середовищем, реалізації життєвих цілей і збереження психологічної стійкості [1, 6].

О. А. Лукасевич акцентує увагу на тому, що суб’єктивне благополуччя має особистісно зумовлений характер, оскільки однакові життєві обставини можуть по-різному оцінюватися різними людьми залежно від їхніх потреб, очікувань, ціннісних орієнтацій, досвіду, рівня домагань, емоційної чутливості та способів інтерпретації подій.[14, 110].

У структурі суб’єктивного благополуччя традиційно виокремлюють когнітивний та емоційний компоненти. Когнітивний компонент відображає усвідомлену оцінку людиною власного життя, ступінь задоволеності його окремими сферами, відповідність реальних умов життєвим очікуванням і суб’єктивне бачення якості власного існування. Емоційний компонент виявляється у переважанні позитивних або негативних переживань, загальному емоційному тоні, відчутті радості, спокою, напруження, тривоги, задоволення чи виснаження. Поєднання цих компонентів дає змогу розглядати суб’єктивне благополуччя як цілісну характеристику особистісного функціонування, у якій раціональна оцінка життя взаємодіє з емоційним досвідом людини [24; 37; 47; 42].

І. М. Коробка розглядає суб’єктивне благополуччя через взаємозв’язок теоретичних інтерпретацій, чинників і ресурсів підтримання. У такому підході воно пов’язується з рівнем задоволеності життям, психологічною стійкістю, соціальною підтримкою, особистісною активністю, здатністю до адаптації та наявністю внутрішніх ресурсів, які забезпечують відчуття стабільності в умовах життєвих змін. Це дає підстави розглядати суб’єктивне благополуччя як динамічне утворення, стан якого змінюється під впливом особистісних, соціальних, професійних, економічних і культурних чинників [12, 87].

А. Харитинський визначає психологічний зміст суб'єктивного благополуччя через єдність особистісного, емоційного, соціального та ціннісного вимірів. У його підході суб'єктивне благополуччя пов'язується із самосприйняттям людини, її здатністю будувати конструктивні взаємини, підтримувати відчуття життєвої компетентності, переживати власне життя як осмислене та кероване. Така позиція дає змогу трактувати суб'єктивне благополуччя як результат взаємодії внутрішніх психологічних властивостей особистості та зовнішніх умов, у яких вона реалізує власні потреби, цілі й життєві плани [35, 151].

Значення суб'єктивного благополуччя посилюється у дорослому віці, оскільки саме цей період пов'язаний із професійною самореалізацією, економічною відповідальністю, сімейними обов'язками, соціальними ролями, необхідністю підтримувати баланс між роботою, особистим життям, матеріальними потребами та психологічними ресурсами. Для дорослої людини оцінка власного благополуччя формується через сприйняття професійних досягнень, рівня доходу, стабільності зайнятості, якості міжособистісних відносин, стану здоров'я, можливості відпочинку, автономії, соціальної значущості та перспектив подальшого розвитку [7, 18].

Суб'єктивне благополуччя має незначні відмінності у чоловіків та жінок. Одним із можливих ключів до розуміння гендерних відмінностей у суб'єктивному благополуччі є теорія задоволення потреб. До неї часто звертаються – прямо чи опосередковано – під час аналізу гендерних відмінностей, особливо стосовно оцінки компонентів суб'єктивного благополуччя. По суті, ця теорія стверджує, що рівень суб'єктивного благополуччя залежить від того, наскільки повно задовольняються фізичні та психологічні потреби людини (наприклад, потреби в автономії, компетентності, причетності). Теорія враховує не лише зовнішні, об'єктивні структурні умови, що впливають на можливість задоволення потреб, а й суб'єктивне сприйняття людиною того, чи задовольняються її фізичні та психологічні потреби. Дослідники цього питання К. Батц та Л. Тей

зазаначають, що певних суспільних структурах може спостерігатись різниця в нормах і очікуваннях щодо чоловіків і жінок. Дослідники вивчали наслідки порушення очікувань, пов'язаних із гендерними ролями, і виявили, що чоловіки та жінки, чия поведінка суперечить цим очікуванням, часто стикаються з негативною реакцією з боку оточуючих. Це, своєю чергою, може негативно вплинути як на їхні успіхи, так і на їхнє благополуччя [40, 364].

Суб'єктивне благополуччя має тісний зв'язок із психологічним здоров'ям особистості, оскільки відображає здатність людини підтримувати внутрішню узгодженість, конструктивно реагувати на труднощі, зберігати працездатність, приймати власний досвід і вибудовувати життєву стратегію відповідно до особистісних смислів. Психологічне здоров'я у цьому контексті виступає основою гармонійного функціонування людини, а суб'єктивне благополуччя відображає те, як особистість переживає якість власного життя та рівень відповідності актуальної життєвої ситуації своїм потребам і цінностям [19; 30].

Г. Халєєва, аналізуючи основні підходи до трактування суб'єктивного благополуччя в психології, зазначає, що цей феномен розглядається у різних наукових традиціях через категорії щастя, задоволеності життям, позитивного функціонування, психологічного здоров'я, життєвої компетентності та особистісної реалізованості [34, 84]. Така багатовимірність поняття зумовлює потребу в його комплексному аналізі, оскільки суб'єктивне благополуччя поєднує індивідуальні переживання, соціальні оцінки, особистісні ресурси та життєві умови, які разом визначають загальний рівень психологічного комфорту людини.

В.І. Лагодзінська акцентує увагу на емоційному інтелекті, який вона розглядає як джерело суб'єктивного благополуччя і слугує ресурсом для зменшення емоційного виснаження. Адже наявність у особи, здатності розуміти свої емоції й керувати ними в різних життєвих ситуаціях, стимулювати самоусвідомлення та самомотивацію, сприяє успішному функціонуванні особистості [13, 142–143].

У сучасних дослідженнях суб’єктивне благополуччя дедалі частіше розглядається як ресурс життєдіяльності, що впливає на активність особистості, її адаптаційні можливості, професійну ефективність, здатність до саморегуляції та побудови довготривалих життєвих планів. Людина з вищим рівнем суб’єктивного благополуччя має більшу схильність до продуктивної взаємодії, усвідомленого вибору способів поведінки, підтримання соціальних контактів, реалістичного ставлення до труднощів і використання доступних ресурсів для досягнення цілей [20; 45].

Для розуміння суб’єктивного благополуччя як психологічного феномену значущим є співвідношення об’єктивних і суб’єктивних показників якості життя. Об’єктивні умови охоплюють рівень матеріального забезпечення, зайнятість, стан здоров’я, соціальний статус, безпеку, доступ до ресурсів і стабільність життєвого середовища. Суб’єктивна оцінка відображає те, як сама людина інтерпретує ці умови, наскільки вони відповідають її очікуванням, потребам і уявленням про прийнятний рівень життя. Саме суб’єктивна інтерпретація пояснює відмінності в переживанні благополуччя людьми, які перебувають у подібних соціальних або економічних обставинах [6, 96].

Таким чином, суб’єктивне благополуччя є складним психологічним феноменом, що відображає цілісну оцінку людиною власного життя, рівень емоційного комфорту, задоволеність значущими сферами життєдіяльності, наявність особистісних ресурсів, осмисленість життєвого досвіду та здатність підтримувати психологічну рівновагу в умовах змін. Його зміст розкривається через поєднання когнітивних, емоційних, соціальних, ціннісно-смислових і поведінкових характеристик, що дає змогу використовувати це поняття для аналізу психологічного стану працюючих дорослих, особливостей їхньої професійної самореалізації, економічної поведінки та загального рівня життєвої задоволеності.

1.2 Психологічні чинники суб'єктивного благополуччя дорослої особистості

Психологічні чинники суб'єктивного благополуччя дорослої особистості охоплюють систему внутрішніх характеристик, які визначають спосіб сприйняття людиною власного життя, рівень задоволеності значущими сферами діяльності, здатність до саморегуляції, характер реагування на життєві труднощі, ставлення до себе, інших людей, професійного середовища та майбутнього. У дорослому віці суб'єктивне благополуччя формується під впливом особистісної зрілості, емоційної стабільності, ціннісних орієнтацій, життєвих цілей, рівня відповідальності, досвіду подолання труднощів і здатності підтримувати внутрішню узгодженість між потребами, можливостями та реальними умовами життя.

Психічне здоров'я особистості виступає однією з базових передумов переживання суб'єктивного благополуччя, оскільки воно пов'язане з цілісністю внутрішнього світу людини, здатністю до усвідомленого вибору, збереженням емоційної рівноваги, продуктивною взаємодією із соціальним середовищем і реалізацією життєвих планів. С. Максименко, Я. Руденко, А. Кушнєрьова та В. Невмержицький розглядають психічне здоров'я як характеристику особистісного функціонування, у межах якої людина здатна підтримувати активність, адаптуватися до змін, регулювати поведінку та зберігати внутрішню стійкість у різних життєвих ситуаціях [22, 37].

Н. Павлик пов'язує психологічне здоров'я особистості зі сформованістю внутрішніх критеріїв саморегуляції, гармонійністю особистісного розвитку, здатністю до самоприйняття, відповідального ставлення до власного життя та конструктивної взаємодії з іншими людьми. У контексті суб'єктивного благополуччя ці характеристики мають значення, оскільки вони визначають рівень внутрішньої опори людини, її здатність зберігати цілісне ставлення до себе, підтримувати життєву активність і знаходити прийнятні способи розв'язання особистісних, професійних та соціальних завдань [19, 36].

До психологічних чинників суб'єктивного благополуччя належить емоційна саморегуляція, яка забезпечує здатність людини усвідомлювати власні переживання, керувати інтенсивністю емоційних реакцій, зберігати працездатність, приймати рішення в умовах напруження та підтримувати конструктивну поведінку в ситуаціях невизначеності [39]. Для дорослої особистості емоційна саморегуляція має значення у професійній діяльності, сімейній взаємодії, економічному плануванні, міжособистісному спілкуванні та подоланні щоденних навантажень, оскільки саме через емоційний стан людина оцінює якість власного життя і рівень особистої задоволеності.

В. В. Рябоконь розглядає психологічне здоров'я людини як компонент загальної теорії особистості, пов'язаний із самосвідомістю, ціннісними орієнтаціями, життєвою активністю, адаптаційними можливостями та здатністю до внутрішньої рівноваги. У межах аналізу суб'єктивного благополуччя такий підхід дає змогу виокремити особистісну зрілість як чинник, що впливає на прийняття життєвих обставин, усвідомлення власних ресурсів, здатність до прогнозування майбутнього та побудову поведінки відповідно до індивідуальних цілей [25, 203].

Вагомим чинником суб'єктивного благополуччя дорослої особистості є стресостійкість, що виявляється у здатності зберігати психологічну рівновагу під впливом професійних, соціальних, сімейних та економічних навантажень. Т. Мельничук і О. Сердюк розглядають стресостійкість як ресурс психологічного благополуччя працівників освіти, підкреслюючи її зв'язок із емоційною стабільністю, здатністю до адаптації, внутрішньою організованістю та готовністю діяти у складних умовах. Для працюючої дорослої людини стресостійкість визначає якість реагування на робочі вимоги, фінансові труднощі, зміну соціальних умов і потребу поєднувати різні життєві ролі [17, 130].

Самоприйняття також належить до психологічних чинників суб'єктивного благополуччя, оскільки воно пов'язане з позитивним ставленням людини до власних можливостей, особистісних якостей, досвіду,

досягнень і життєвого шляху. Доросла особистість із сформованим самоприйняттям здатна реалістично оцінювати себе, визначати власні сильні сторони, визнавати межі особистих ресурсів, підтримувати відчуття гідності та внутрішньої цілісності. У сфері праці самоприйняття впливає на професійну самооцінку, рівень домагань, готовність до розвитку, ставлення до результатів власної діяльності та здатність переживати задоволення від досягнутих результатів.

Л. З. Сердюк та співавтори у межах проблеми самодетермінації психологічного благополуччя особистості акцентують увагу на ролі автономії, внутрішньої мотивації, особистісного вибору, цілепокладання та усвідомленого ставлення до власного розвитку. Самодетермінація забезпечує людині відчуття авторства власного життя, здатність діяти відповідно до особистих цінностей, приймати рішення з урахуванням довготривалих цілей і переживати власну активність як значущу. У дорослому віці цей чинник пов’язаний із професійною самореалізацією, економічною поведінкою, сімейними ролями та способом організації життєвого простору [27, 74].

Ціннісно-смислова сфера є основою суб’єктивного благополуччя, оскільки через систему цінностей людина визначає значущість життєвих подій, власних досягнень, професійної діяльності, матеріальних ресурсів, соціальних відносин і майбутніх перспектив. За умов зрілої ціннісної організації особистість здатна співвідносити поточні дії з довготривалими життєвими орієнтирами, вибудовувати послідовну життєву стратегію, підтримувати мотивацію до праці та зберігати відчуття осмисленості повсякденної активності. В умовах суспільних криз важливого значення набувають конструктивні копінг-стратегії та психологічна адаптація особистості [15, 60–62].

Соціальна підтримка є значущим психологічним чинником суб’єктивного благополуччя, оскільки вона впливає на відчуття захищеності, прийняття, емоційної включеності, належності до групи та можливості отримати допомогу в складних життєвих ситуаціях. Для дорослої особистості

джерелами соціальної підтримки виступають сім’я, друзі, колеги, професійна спільнота, освітнє або організаційне середовище. Наявність підтримувальних взаємин сприяє зниженню емоційного напруження, посиленню адаптаційних ресурсів і формуванню позитивнішої оцінки власного життя [49].

С. О. Мащак і Х. Б. Кучвара, аналізуючи суб’єктивне благополуччя українців в умовах війни, підкреслюють значення адаптаційних ресурсів, соціальної згуртованості, емоційної підтримки та здатності зберігати життєву активність у ситуації тривалого напруження. Для дорослої особистості ці ресурси мають безпосередній зв’язок із оцінкою власного благополуччя, оскільки суспільна нестабільність, професійні зміни, економічні втрати та відповідальність за близьких посилюють потребу у внутрішній стійкості й підтримці значущого оточення [16, 7].

Дас К. В., Джонс-Гаррелл К., Фан Я. У своїй праці розуміння суб’єктивного благополуччя: погляди з позицій психології та громадського здоров’я виділили сім категорій чинників, які тісно пов’язані й впливають на суб’єктивне благополуччя: 1) базові демографічні (вік, стать, належність до етносу); 2) соціально-економічний статус (дохід, освіта, зайнятість, структура сім’ї, імміграційний статус); 3) рівень здоров’я та функціонування; 4) Особистісні риси (зокрема, риси моделі «Великої п’ятірки», а також інші характеристики, як самооцінка, оптимізм і відчуття власної ефективності); 5) соціальна підтримка (рівень та кількість соціальних контактів); 6). Релігія та культура; 7) інфраструктура та місце, де знаходиться й перебуває людина (країна, регіон, громада – місто, містечко чи парафія, район, житло) [41, 10] (переклад наш. – О. Ф.).

Професійна самореалізація є одним із центральних чинників суб’єктивного благополуччя дорослої особистості, оскільки праця займає значну частину життєвого простору, забезпечує матеріальні ресурси, соціальний статус, відчуття корисності, можливість розвитку та підтвердження власної компетентності. Задоволеність професійною діяльністю формується через зміст праці, рівень автономії, справедливість

винагороди, якість стосунків у колективі, відповідність роботи здібностям і цінностям людини, наявність перспектив кар'єрного чи особистісного зростання [7, 20].

Л. Карамушка, досліджуючи суб'єктивне благополуччя персоналу освітніх та наукових організацій в умовах війни, пов'язує його рівень із копінг-стратегіями, організаційними умовами, професійними навантаженнями та психологічними ресурсами працівників [29, 152-153].

У дорослих людей, які поєднують професійну зайнятість із сімейними, соціальними та економічними обов'язками, здатність обирати конструктивні способи подолання труднощів впливає на рівень емоційного комфорту, працездатність, задоволеність роботою та загальну оцінку життя [7, 22].

Копінг-стратегії виступають окремим психологічним чинником суб'єктивного благополуччя, оскільки вони визначають спосіб реагування людини на труднощі, втрати, професійні завдання, фінансові виклики та міжособистісні конфлікти. Проблемно орієнтовані стратегії пов'язані з аналізом ситуації, плануванням дій, пошуком ресурсів і прийняттям рішень. Емоційно орієнтовані стратегії спрямовані на регуляцію переживань, зниження напруження та відновлення внутрішньої рівноваги. Соціально орієнтовані стратегії передбачають звернення до інших людей, отримання поради, підтримки або практичної допомоги [18, 28].

Особистісна відповідальність також впливає на суб'єктивне благополуччя дорослої людини, оскільки вона визначає готовність брати участь у побудові власного життя, приймати рішення, оцінювати наслідки поведінки та підтримувати активну позицію в різних життєвих сферах. У працюючих дорослих відповідальність виявляється у ставленні до праці, фінансового планування, професійного розвитку, сімейних обов'язків, здоров'я та майбутнього. Високий рівень відповідальності сприяє формуванню відчуття керованості життям, організованості, послідовності дій і впевненості у власних можливостях.

П. А. Чорний, досліджуючи суб’єктивне благополуччя персоналу бізнес-організацій, звертає увагу на його взаємозв’язок з особистісними якостями працівників. Для працюючих дорослих значення мають психологічні ресурси, особливості ставлення до власної діяльності та внутрішні чинники позитивного функціонування. Тому оцінювання благополуччя доцільно поєднувати з вивченням особистісних характеристик Адже, навіть таке вміння як зрівноважений прояв комунікативних здібностей може сприяти зменшенню нервового виснаження, допомагає уникати конфліктів та вигорання на роботі [11; 38].

Економічні уявлення та ставлення до матеріальних ресурсів також мають психологічний зміст у структурі суб’єктивного благополуччя дорослої особистості. Для працюючої людини дохід, фінансова стабільність, можливість задовольняти потреби, планувати майбутнє, підтримувати родину та відчувати контроль над матеріальними умовами життя впливають на рівень життєвої задоволеності. Водночас психологічне значення мають не лише об’єктивні фінансові показники, а й суб’єктивна оцінка достатності ресурсів, способи фінансового планування, рівень економічної впевненості та характер економічної поведінки.

М. Кононець і К. Кіптик розглядають соціально-психологічні чинники економічної поведінки особистості через систему установок, мотиваційних орієнтацій, досвіду, соціального впливу, ставлення до грошей, ризику, заощаджень, споживання та фінансової відповідальності. У контексті суб’єктивного благополуччя ці чинники мають значення, оскільки економічна поведінка дорослої людини пов’язана з відчуттям безпеки, автономії, можливості вибору, здатності забезпечувати себе та близьких, а також із переживанням життєвої стабільності [10, 120].

М. Г. Ткалич, І. І. Тищенко та Т. О. Скрипченко розглядають економічну поведінку українців у контексті суспільних трансформацій і воєнного часу, звертаючи увагу на мотивацію, економічні рішення та адаптаційні стратегії. Для дорослої особистості економічна поведінка

реалізується через повсякденні рішення щодо заробітку, витрат, заощаджень та планування. Особливості такої поведінки пов’язані з відчуттям контролю над матеріальними умовами життя [31, 146].

Отже, психологічні чинники суб’єктивного благополуччя дорослої особистості охоплюють психічне й психологічне здоров’я, емоційну саморегуляцію, стресостійкість, самоприйняття, особистісну зрілість, ціннісно-смислову сферу, соціальну підтримку, професійну самореалізацію, копінг-стратегії, відповідальність, економічні уявлення та особливості економічної поведінки. У сукупності ці чинники визначають те, як доросла людина оцінює власне життя, переживає професійні й соціальні обставини, організовує матеріальну сферу, підтримує життєву активність і формує відчуття внутрішньої рівноваги.

1.3 Особливості суб’єктивного благополуччя працюючих дорослих

Суб’єктивне благополуччя працюючих дорослих має складну психологічну структуру, оскільки формується на перетині особистісного розвитку, професійної діяльності, соціальної відповідальності, економічної поведінки, сімейних ролей і загальної оцінки якості життя. У дорослому віці людина перебуває в системі постійних життєвих завдань, пов’язаних із працею, доходом, професійною самореалізацією, турботою про близьких, підтриманням соціальних зв’язків, збереженням здоров’я та плануванням майбутнього. За таких умов суб’єктивне благополуччя відображає не лише емоційний стан людини, а й рівень узгодженості між її потребами, можливостями, ресурсами, професійними очікуваннями та реальними умовами життєдіяльності.

Праця є однією з провідних сфер життя дорослої особистості, тому вона істотно впливає на зміст суб’єктивного благополуччя. Професійна діяльність забезпечує людині матеріальні ресурси, соціальний статус, відчуття потрібності, можливість реалізації здібностей, розширення

соціальних контактів і включення в систему суспільно значущих відносин. Задоволеність роботою, рівень професійної автономії, характер взаємин у колективі, справедливість оплати праці, стабільність зайнятості та можливість розвитку виступають чинниками, через які працююча доросла людина оцінює власне життя, перспективи та рівень психологічного комфорту [7, 18–19].

У працюючих дорослих суб'єктивне благополуччя тісно пов'язане з переживанням професійної реалізованості. Людина оцінює власну працю не лише через заробіток, а й через відповідність діяльності особистим цінностям, рівню компетентності, потребі в самоповазі, соціальному визнанні та відчутті результативності. За умов позитивного сприйняття професійної сфери робота стає джерелом особистісного розвитку, стабільності, соціальної включеності та життєвої осмисленості. За умов високого навантаження, невизначеності, конфліктності або обмежених можливостей розвитку професійна сфера може посилювати напруження, втому, тривожність і знижувати загальну задоволеність життям [17, 130].

Особливістю суб'єктивного благополуччя працюючих дорослих є поєднання психологічних і соціально-економічних показників. Для цієї категорії осіб значення мають не лише внутрішні ресурси, емоційна стійкість і самоприйняття, а й рівень доходу, регулярність заробітку, фінансова безпека, можливість задовольняти базові потреби, підтримувати родину, планувати витрати, формувати заощадження та відчувати контроль над матеріальними умовами життя. Саме тому оцінка власного благополуччя у працюючих дорослих часто пов'язана з тим, наскільки економічна ситуація відповідає їхнім очікуванням, потребам і уявленням про прийнятну якість життя [10, 118].

Економічна поведінка працюючої дорослої людини виступає одним із механізмів підтримання або порушення суб'єктивного благополуччя. Способи заробітку, витрат, заощадження, кредитування, інвестування, фінансового планування та ставлення до ризику формують відчуття

стабільності, автономії, захищеності або напруження. Людина, яка здатна узгоджувати економічні рішення з реальними можливостями та довготривалими цілями, частіше переживає більший контроль над власним життям. У разі імпульсивного споживання, хронічної нестачі ресурсів, боргового навантаження або низької економічної впевненості суб'єктивна оцінка благополуччя може знижуватися через відчуття нестабільності та обмеженості життєвого вибору.

Для працюючих дорослих важливим є балинс між професійною діяльністю та особистим життям. У цьому віці людина часто одночасно виконує кілька соціальних ролей: працівника, подружнього партнера, батька або матері, сина чи доньки, члена професійної спільноти, громадянина. Поєднання цих ролей потребує розподілу часу, емоційних ресурсів, фізичних сил і фінансових можливостей. Суб'єктивне благополуччя зростає за умов відчуття керованості повсякденного життя, наявності часу для відпочинку, спілкування, відновлення, сімейної взаємодії та особистісного розвитку. Надмірне перевантаження ролями посилює втому, внутрішнє напруження та переживання незадоволеності [18; 44].

Професійне середовище виступає значущим простором формування суб'єктивного благополуччя дорослих. Організаційний клімат, стиль управління, характер комунікації, рівень підтримки, справедливість розподілу обов'язків, зрозумілість вимог і можливість участі у прийнятті рішень впливають на емоційне самопочуття працівника. Сприятливе професійне середовище підтримує відчуття безпеки, визнання, причетності та стабільності. Напружене середовище з високими вимогами, невизначеністю, нестачею підтримки та низькою передбачуваністю посилює психологічне виснаження й ускладнює підтримання позитивної оцінки власного життя [7, 20].

Суб'єктивне благополуччя працюючих дорослих залежить від рівня стресостійкості, оскільки професійна діяльність часто пов'язана з відповідальністю, дедлайнами, міжособистісними конфліктами, необхідністю

приймати рішення, адаптуватися до змін і витримувати інформаційне навантаження. Стресостійкість забезпечує збереження працездатності, емоційної рівноваги, здатності до концентрації та конструктивної поведінки в напружених ситуаціях. Для дорослої людини цей ресурс має особливе значення, оскільки професійний стрес поєднується з сімейними, економічними та соціальними обов'язками [17, 132].

У сучасних умовах суб'єктивне благополуччя працюючих дорослих також визначається здатністю адаптуватися до суспільної нестабільності, змін на ринку праці, економічних коливань, безпекових ризиків і трансформації звичних життєвих планів. Для українського суспільства ця особливість посилюється воєнним контекстом, який впливає на емоційний стан, зайнятість, доходи, сімейні стосунки, міграційний досвід, професійну перспективу та відчуття майбутнього. За таких умов суб'єктивне благополуччя працюючих дорослих значною мірою залежить від внутрішніх ресурсів, соціальної підтримки, адаптивних стратегій поведінки та здатності зберігати життєву активність [16, 6].

Копінг-стратегії відіграють суттєву роль у підтриманні суб'єктивного благополуччя працюючих дорослих. У професійній і повсякденній діяльності людина стикається з труднощами, які потребують аналізу ситуації, пошуку рішень, регуляції емоцій, звернення по допомогу або зміни способу поведінки. Проблемно орієнтовані стратегії сприяють активному впливу на ситуацію, емоційно орієнтовані допомагають знижувати внутрішнє напруження, соціально орієнтовані забезпечують отримання підтримки від інших людей. Ефективність цих стратегій визначає здатність працюючої особистості підтримувати психологічну рівновагу в умовах професійних, економічних і міжособистісних викликів [18, 39].

Важливою особливістю суб'єктивного благополуччя працюючих дорослих є його зв'язок із психологічною адаптацією в умовах невизначеності. Людина, яка використовує конструктивні способи подолання труднощів, має більше можливостей для підтримання внутрішньої рівноваги

та планування майбутнього. О. С. Мартинова й І. Д. Дроботько розглядають копінг-стратегії як важливу складову психологічної адаптації під час суспільних криз [15].

Соціальна підтримка виступає одним із чинників, що пом’якшує вплив професійних та економічних труднощів на суб’єктивне благополуччя. Для дорослої людини значення мають підтримувальні стосунки в сім’ї, колективі, дружньому оточенні та професійній спільноті. Наявність людей, до яких можна звернутися за порадою, емоційною підтримкою або практичною допомогою, сприяє зниженню напруження, збереженню відчуття належності та підвищенню життєвої задоволеності. У працюючих дорослих соціальна підтримка допомагає поєднувати професійні вимоги з особистими обов’язками та підтримувати відчуття стабільності [16, 7].

Вікові особливості також впливають на переживання суб’єктивного благополуччя працюючими дорослими. У різні періоди дорослості змінюються життєві пріоритети, професійні очікування, ставлення до матеріальних ресурсів, сімейних ролей, здоров’я, самореалізації та майбутнього. Для молодших дорослих більш значущими можуть бути професійний старт, фінансова самостійність, кар’єрне зростання та побудова сімейного життя. Для осіб середнього дорослого віку особливого значення набувають стабільність зайнятості, баланс ролей, відповідальність за родину, професійна результативність, здоров’я та оцінка досягнутого життєвого рівня.

Суб’єктивне благополуччя працюючих дорослих пов’язане з особливостями саморегуляції. У професійному та економічному житті людина постійно приймає рішення, планує дії, контролює ресурси, оцінює наслідки, коригує поведінку відповідно до змін ситуації. Саморегуляція забезпечує здатність підтримувати послідовність дій, досягати цілей, витримувати часові обмеження, контролювати імпульсивні реакції та узгоджувати короткострокові потреби з довгостроковими життєвими планами. Високий рівень саморегуляції сприяє відчуттю керованості життя та підвищує суб’єктивну оцінку благополуччя [27; 28].

Окреме місце у структурі суб'єктивного благополуччя працюючих дорослих займає задоволеність матеріальною сферою. Дохід, рівень фінансової незалежності, доступ до необхідних ресурсів, можливість підтримувати звичний спосіб життя, забезпечувати дітей або інших членів родини, оплачувати лікування, навчання, житло та відпочинок впливають на відчуття життєвої стабільності. При цьому значущою є не лише фактична сума доходу, а й суб'єктивне відчуття достатності, справедливості винагороди, відповідності зусиль отриманому результату та можливості планувати майбутнє [10, 120].

Працюючі дорослі оцінюють власне благополуччя через порівняння очікуваного й досягнутого. У цій оцінці поєднуються професійні результати, рівень доходу, сімейні стосунки, стан здоров'я, соціальний статус, особистісний розвиток і відчуття життєвої перспективи. Висока відповідність між життєвими очікуваннями та реальними можливостями сприяє переживанню задоволеності. Значна розбіжність між бажаним і досягнутим може посилювати напруження, внутрішню незадоволеність і сумніви щодо правильності обраної життєвої стратегії [1, 7].

Суб'єктивне благополуччя працюючих дорослих має динамічний характер, адже його рівень може змінюватися залежно від професійних подій, економічних умов, сімейних обставин, стану здоров'я, соціального середовища, особистісних ресурсів і життєвого досвіду. Підвищення доходу, професійне визнання, підтримка в колективі, успішне подолання труднощів, зміцнення сімейних зв'язків і відчуття перспективи можуть посилювати позитивну оцінку життя. Тривале перевантаження, фінансова нестабільність, конфлікти, невизначеність і виснаження можуть знижувати рівень емоційного комфорту та життєвої задоволеності [24; 30].

У контексті дослідження працюючих дорослих із різними стратегіями економічної поведінки суб'єктивне благополуччя доцільно розглядати як результат взаємодії професійної зайнятості, особистісних ресурсів і способів організації матеріальної сфери життя. Людина, яка орієнтується на

планування, відповідальне використання ресурсів, усвідомлене споживання та стабільне фінансове забезпечення, може мати інший рівень життєвої задоволеності порівняно з людиною, для якої характерні ризиковані, імпульсивні або ситуативні економічні рішення [10].

Отаким чином, суб'єктивне благополуччя працюючих дорослих характеризується багатовимірністю, залежністю від професійної реалізації, економічної стабільності, психологічної безпеки, соціальної підтримки, стресостійкості, копінг-стратегій, саморегуляції та балансу між різними життєвими ролями.

Висновки до першого розділу

Суб'єктивне благополуччя є складним психологічним феноменом, що відображає цілісну оцінку людиною власного життя, рівень задоволеності його основними сферами, емоційний комфорт, осмисленість життєвого досвіду та здатність підтримувати внутрішню рівновагу. Його структура охоплює когнітивний, емоційний, соціальний, ціннісно-смисловий і поведінковий компоненти, які взаємодіють між собою та формують загальне переживання якості життя. Суб'єктивне благополуччя має індивідуально зумовлений характер, оскільки залежить не лише від об'єктивних життєвих умов, а й від особистісної інтерпретації подій, очікувань, потреб, цінностей, життєвого досвіду та способів оцінювання власних можливостей.

Психологічні чинники суб'єктивного благополуччя дорослої особистості представлені сукупністю внутрішніх ресурсів і соціально-психологічних умов, що впливають на оцінку людиною власного життя. До головних чинників належать психічне й психологічне здоров'я, емоційна саморегуляція, стресостійкість, самоприйняття, особистісна зрілість, ціннісно-смислова сфера, соціальна підтримка, професійна самореалізація, копінг-стратегії, відповідальність, економічні уявлення та особливості економічної поведінки.

Суб'єктивне благополуччя працюючих дорослих формується на перетині професійної зайнятості, економічної стабільності, соціальних ролей,

сімейної відповідальності, психологічної безпеки та життєвих перспектив. Праця виступає однією з провідних сфер дорослого життя, оскільки забезпечує матеріальні ресурси, соціальний статус, професійну реалізацію, відчуття компетентності та включеність у соціальне середовище. Економічна поведінка впливає на суб’єктивне благополуччя через фінансову впевненість, здатність планувати витрати, контролювати ресурси, підтримувати стабільність і співвідносити матеріальні можливості з особистими потребами та життєвими цілями.

РОЗДІЛ 2
ОСОБЛИВОСТІ ЕКОНОМІЧНОЇ ПОВЕДІНКИ ПРАЦЮЮЧИХ ДОРОСЛИХ

2.1 Економічна поведінка особистості як предмет психологічного дослідження

Економічна поведінка особистості охоплює сукупність рішень і дій, пов’язаних із отриманням, розподілом, використанням і збереженням матеріальних ресурсів. Вона формується у процесі життєдіяльності та виявляється у ставленні до праці, доходу, споживання, заощаджень, кредитування, інвестування й фінансового планування. У психологічному вимірі такі дії відображають систему потреб, мотивів, цінностей, установок, попереднього досвіду та уявлень людини про матеріальну стабільність, достатність ресурсів і способи досягнення економічних цілей.

Психологічне дослідження економічної поведінки спрямоване на вивчення внутрішніх механізмів, які визначають вибір людиною певного способу дій у матеріальній сфері. Економічне рішення формується під впливом оцінки актуальної ситуації, особистих потреб, доступних ресурсів, можливих наслідків і життєвих планів. У цьому процесі поєднуються раціональне осмислення обставин, емоційне ставлення до них, попередній досвід та усталені способи поводження з грошима. Саме тому матеріальні умови набувають індивідуального психологічного змісту й включаються у загальну систему життєвих орієнтирів особистості [33, 41–47].

М. Кононець і К. Кіптик пов’язують економічну поведінку із системою соціально-психологічних чинників, до яких належать установки, мотиваційні орієнтації, досвід, соціальний вплив, ставлення до грошей, ризику, заощаджень, споживання та фінансової відповідальності [10, 120]. Такий підхід дає змогу розглядати економічні дії як складову загальної активності

особистості. Рішення щодо заробітку, витрат чи накопичення ресурсів у цьому контексті залежать від того, яке значення людина надає матеріальному забезпеченню, наскільки впевнено почувається у фінансовій сфері та яким чином пов’язує економічні цілі з власною життєвою перспективою.

Ставлення до грошей займає суттєве місце у формуванні економічної поведінки, оскільки матеріальні ресурси пов’язані із задоволенням повсякденних потреб, підтриманням звичного способу життя, забезпеченням родини та плануванням майбутнього. Через гроші людина реалізує значну частину практичних цілей, тому їх суб’єктивне значення виходить за межі суто матеріальної функції. Вони можуть асоціюватися зі стабільністю, автономією, упевненістю, соціальним статусом, можливістю вибору та реалізації життєвих планів. Сформоване ставлення до грошей впливає на характер витрат, готовність до заощадження, використання кредитних ресурсів і способи оцінювання власного матеріального становища [10; 23].

Мотиваційна сфера визначає спрямованість економічної активності та надає змісту конкретним фінансовим рішенням. Потреба у матеріальній стабільності спонукає до підтримання постійного доходу й створення фінансового резерву, прагнення до професійного розвитку пов’язується з інвестиціями в освіту та набуття нових компетентностей, сімейна відповідальність визначає пріоритетність витрат на забезпечення близьких. Економічні мотиви включаються у ширшу систему життєвих мотивів і впливають на те, як людина розподіляє наявні ресурси та визначає черговість матеріальних цілей.

Значення мають і ціннісні орієнтації особистості, через які визначається місце матеріального добробуту в загальній структурі життєвих пріоритетів. Ставлення до професійної реалізації, сім’ї, освіти, соціального статусу, безпеки та майбутнього безпосередньо відображається у фінансових рішеннях. Цінності визначають напрям використання ресурсів і допомагають людині узгоджувати повсякденні витрати з довготривалими цілями. У такий спосіб матеріальна сфера включається у загальну систему особистісних смислів та життєвого планування.

М. Г. Ткалич, І. І. Тищенко та Т. О. Скрипченко аналізують економічну поведінку через її мотиваційні чинники й різні моделі реагування на суспільно-економічні зміни [31]. Економічні рішення особистості пов’язані з її цілями, доступними можливостями та досвідом. Через них формується уявлення про доцільність витрат, значення заощаджень, перспективність інвестицій і допустимий рівень фінансового ризику.

Фінансові установки закріплюють набутий досвід і впливають на сталі способи поводження з матеріальними ресурсами. Вони формуються у сімейному та соціальному середовищі, змінюються під впливом професійної діяльності, економічних обставин і власного досвіду людини. У дорослому віці такі установки проявляються у звичних способах планування бюджету, ставленні до накопичення, характері споживання, готовності користуватися кредитними ресурсами та приймати рішення щодо майбутніх витрат. З часом вони стають частиною індивідуального стилю організації матеріальної сфери.

Попередній економічний досвід впливає на оцінювання нових ситуацій і визначає ступінь упевненості людини у власних фінансових рішеннях. Досвід стабільного доходу, втрати роботи, матеріальних труднощів, успішного заощадження або невдалих фінансових рішень формує відповідні очікування та способи реагування. На цій основі людина вибудовує власні правила використання ресурсів, визначає прийнятний рівень витрат і формує уявлення про матеріальну безпеку [8, 101].

Соціальне середовище також впливає на формування економічних установок та уявлень. У родині засвоюються перші моделі ставлення до праці, грошей, витрат і заощаджень. Надалі вони доповнюються досвідом професійної діяльності, взаємодії з колегами, друзями та іншими соціальними групами. Через соціальні контакти формуються уявлення про прийнятний рівень доходу, способи споживання, матеріальний успіх і фінансову відповідальність. Соціальні норми поступово включаються у власну систему оцінювання та впливають на прийняття повсякденних економічних рішень [10, 120].

Значну роль у регуляції матеріальної сфери відіграє здатність людини планувати власні дії, контролювати їх виконання та коригувати рішення відповідно до зміни обставин. Саморегуляція забезпечує послідовність у розподілі ресурсів, дає можливість співвідносити поточні потреби з майбутніми цілями та підтримувати визначений порядок фінансових дій. У дорослому віці її значення посилюється через необхідність одночасно вирішувати професійні, сімейні та матеріальні завдання. Здатність організовувати власну активність і прогнозувати наслідки прийнятих рішень сприяє формуванню відчуття керованості життям [27, 74].

Для працюючої дорослої людини економічна сфера безпосередньо пов’язана з професійною діяльністю. Праця забезпечує основну частину матеріальних ресурсів, визначає рівень фінансової самостійності та створює основу для задоволення особистих і сімейних потреб. Регулярність доходу, стабільність зайнятості, характер професійної діяльності та перспективи розвитку впливають на можливості планувати витрати, створювати заощадження й реалізовувати довготривалі цілі. Професійна діяльність у такий спосіб стає одним із базових чинників організації матеріального життя дорослої особистості.

Економічна відповідальність у дорослому віці пов’язана з виконанням сімейних і соціальних ролей. До структури витрат включаються забезпечення житла, харчування, освіти, здоров’я, відпочинку та інших повсякденних потреб. Частина ресурсів спрямовується на підтримання поточного рівня життя, інша пов’язується з майбутніми планами та створенням матеріального резерву. Така організація потребує визначення пріоритетів, оцінювання доступних можливостей і послідовного розподілу доходу відповідно до актуальних життєвих завдань.

На характер економічних рішень впливає ставлення особистості до ризику та невизначеності. Цей аспект має значення під час вибору способів інвестування, використання кредитних ресурсів, зміни роботи, започаткування власної справи та здійснення великих витрат. Рівень

готовності до ризику пов’язаний із попереднім досвідом, фінансовою впевненістю, оцінкою власних ресурсів і здатністю прогнозувати наслідки. У процесі прийняття рішення людина визначає прийнятний для себе рівень економічної невизначеності та співвідносить його з очікуваним результатом.

Економічна поведінка змінюється разом із життєвими обставинами людини. Професійне зростання, зміна рівня доходу, створення сім’ї, народження дітей, придбання житла, зміна місця роботи та інші події впливають на структуру потреб і способи використання ресурсів. Суспільна й економічна нестабільність також вимагає перегляду звичних моделей фінансової організації. За таких умов посилюється значення планування, оцінювання доступних ресурсів, формування резервів і здатності адаптувати економічні рішення до актуальної ситуації.

У психологічному контексті організація матеріальної сфери пов’язується з відчуттям стабільності, автономії та можливості керувати власним життям. М. Кононець і К. Кіптик наголошують на зв’язку економічної поведінки з безпекою, можливістю вибору, здатністю забезпечувати себе та близьких і підтримувати життєву стабільність [10, 120]. Для працюючої дорослої особистості це набуває особливого значення, оскільки професійна зайнятість поєднується з матеріальною відповідальністю та необхідністю планувати ресурси відповідно до поточних і перспективних потреб.

Слід звернути увагу й на вивчення ставлення людей до грошей, зокрема І. В. Гаркуша підкреслює, вчені вивели, що дуже широке коло людей описують гроші через безпеку, владу, любов та свободу. Також він розглядає монетарні відносини особистості як такі, що мають стійкість й тісно пов’язані з життєвою позицією людини щодо грошей [2, 43–42].

Таким чином, економічна поведінка особистості формується у взаємодії потреб, мотивів, цінностей, особистих переконань, економічної свідомості, життєвого досвіду, соціального впливу та здатності до саморегуляції. У працюючих дорослих вона виявляється у способах

отримання й розподілу доходу, організації споживання, формуванні заощаджень, використанні кредитних ресурсів, інвестуванні та плануванні майбутніх витрат. Стійкі способи організації цих дій поступово оформлюються у відповідні стратегії економічної поведінки, що визначають характер взаємодії людини з матеріальною сферою життя.

2.2 Види та психологічний зміст стратегій економічної поведінки

Стратегія економічної поведінки відображає відносно стійкий спосіб організації людиною матеріальної сфери життя. Вона формується на основі попереднього досвіду, системи цінностей, життєвих цілей, рівня відповідальності, ставлення до ресурсів і майбутнього. У дорослому віці така стратегія виявляється у характері використання доходу, розподілі коштів між поточними й перспективними потребами, ставленні до заощаджень, кредитних зобов'язань, інвестування та фінансового ризику. Її стійкість підтримується повторюваними способами прийняття рішень, які поступово входять до звичного способу життя.

Зміст економічних стратегій пов'язаний із загальною спрямованістю особистості. Л. З. Сердюк та співавтори розглядають самодетермінацію через автономію, внутрішню мотивацію, особистісний вибір, цілепокладання та здатність організовувати власну діяльність відповідно до довготривалих орієнтирів [27]. Певні риси як проактивність є предиктором ефективного поводження з фінансами та побудовою дієвіших фінансових стратегій, це забезпечує подальшу економічну стабільність [9, 157]. Ці характеристики мають значення для матеріальної сфери, оскільки фінансові рішення потребують визначення пріоритетів, оцінювання власних можливостей та послідовного виконання прийнятих рішень. Економічна стратегія у цьому контексті відображає спосіб, у який людина включає матеріальні ресурси у загальну систему життєвого планування.

Для працюючої дорослої особистості характер економічної поведінки залежить від професійної стабільності, сімейних обов'язків, матеріального забезпечення та життєвих перспектив. П. А. Чорний досліджує взаємозв'язок суб'єктивного благополуччя працівників бізнес-організацій з їхніми особистісними якостями. Відповідно, вибір способів поводження з ресурсами пов'язується не лише з економічними умовами, а й з індивідуальними особливостями людини, її рисами вдачі та здібностей, типом характеру, типом нервової системи, тим як людина сприймає себе (так званий Я-образ), наявність тих чи інших типів акцентуацій, та ін. [23; 38].

Окрім всього, так званий показник «грошової одержимості» змінюється залежно від віку, дослідження показують: молодь до 25 років мають найнижчі значення, така тенденція може пояснюватись підтримкою батьків й тим, що у цьому віці фінанси для цієї вікової групи ще не набули такого значення; особи віком 26-35 років мають найвищий показник, оскільки гроші сприймаються більше як інструмент за допомогою якого можна здійснювати стратегічний контроль над життям, впливати на обставини, бути незалежним у своїх рішеннях та бути впевненим у своєму майбутньому; вікова група 36-45 років сприймає фінанси ще зовсім інакше на емоційному та символічному рівнях та демонструє зниження цього показника в порівнянні з групою 26-35 років.

Певні відмінності сприйняття грошей спостерігаються й за гендерним розподілом, адже жінки й чоловіки вкладають різний сенс у поняття грошей [5].

У межах дослідження працюючих дорослих доцільно виокремити такі стратегії: планування і заощадження, споживчу, кредитну, інвестиційно-ризикову та стратегію уникнення фінансових рішень. Такий поділ охоплює основні способи організації матеріальної сфери, які проявляються у розподілі доходу, використанні ресурсів і ставленні до майбутніх фінансових потреб та допоможуть краще зрозуміти особливості, порівняти їх та переваги та недоліки кожної зі стратегій. Узагальнену характеристику кожної із цих стратегій подано в таблиці 2.1.

Таблиця 2.1 – Основні стратегії економічної поведінки працюючих дорослих

Стратегія	Характерні прояви	Психологічний зміст	Стратегія
Планування і заощадження	розподіл доходу, контроль витрат, формування резерву	відповідальність, організованість, орієнтація на майбутнє	Планування і заощадження
Споживча	використання ресурсів на актуальні потреби, придбання товарів і послуг	значущість поточних потреб, матеріального комфорту та способу життя	Споживча
Кредитна	використання позикових коштів, виконання боргових зобов'язань	оцінювання власних можливостей, готовність брати фінансову відповідальність	Кредитна
Інвестиційно-ризикова	вкладення ресурсів із розрахунком на майбутній результат	активність, довготривала орієнтація, прийняття економічної невизначеності	Інвестиційно-ризикова
Уникнення фінансових рішень	відкладання планування, ситуативний розподіл коштів	невпевненість у фінансових рішеннях, слабка впорядкованість матеріальної сфери	Уникнення фінансових рішень

Стратегія планування і заощадження передбачає послідовну організацію доходів та витрат відповідно до визначених потреб і майбутніх цілей. Формування резерву дозволяє включати перспективні витрати у поточний розподіл коштів, забезпечувати виконання запланованих завдань і підтримувати передбачуваність матеріального становища. У поведінковому плані така стратегія проявляється через регулярний контроль фінансових ресурсів, визначення пріоритетів та дотримання прийнятого порядку витрат.

Психологічною основою цієї стратегії виступають здатність до саморегуляції, відповідальність і довготривала життєва орієнтація. Цілепокладання та усвідомлений вибір, які Л. З. Сердюк та співавтори пов’язують із самодетермінацією особистості, забезпечують можливість підпорядковувати поточні дії ширшим життєвим завданням [27, 74]. У матеріальній сфері це проявляється у здатності визначати черговість потреб, зберігати частину ресурсів і планувати значні витрати з урахуванням майбутніх обставин.

Споживча стратегія пов’язана з використанням доходу для забезпечення повсякденних потреб і підтримання бажаного способу життя. Її зміст визначається структурою потреб людини, рівнем матеріальних домагань, сімейною ситуацією та сформованими уявленнями про достатній рівень забезпечення. Для працюючого дорослого споживання охоплює витрати на житло, харчування, здоров’я, освіту, відпочинок, особистий розвиток і забезпечення членів родини. Структура таких витрат відображає життєві пріоритети та місце матеріального комфорту в системі цінностей. Тобто важливими у стилях та вподобаннях споживчої поведінки виступають домінуючі цінності, толерантність до невизначеності та особистісні риси [21, 144].

У споживчій поведінці істотне значення має суб’єктивна оцінка достатності ресурсів. Дослідження П. А. Чорного вказує на необхідність враховувати особистісні характеристики під час аналізу суб’єктивного благополуччя працівників [38]. Тому рівень витрат визначається також уявленнями людини про прийнятний спосіб життя, необхідний обсяг ресурсів та можливість підтримувати звичний рівень споживання.

Імпульсивна форма споживчої поведінки характеризується переважанням ситуативних рішень і слабшим зв’язком витрат із попереднім плануванням. У такому випадку актуальна потреба або емоційний стан безпосередньо впливають на використання коштів. Регулярне повторення імпульсивних рішень поступово змінює структуру витрат і може

ускладнювати формування фінансового резерву. У вступній частині дослідження ця форма поведінки визначена як одна з характеристик, що потребує врахування під час аналізу економічних стратегій працюючих дорослих.

Кредитна стратегія передбачає включення позикових ресурсів до системи фінансового забезпечення людини. Вона реалізується під час придбання житла, значних товарів, оплати навчання, лікування та інших витрат, для яких власних ресурсів у певний момент недостатньо. Прийняття кредитного рішення потребує оцінювання стабільності доходу, майбутніх витрат, строків погашення та загального навантаження на бюджет.

Психологічний зміст кредитної поведінки пов’язаний із відповідальністю за майбутні фінансові зобов’язання та здатністю враховувати віддалені наслідки прийнятого рішення. Для працюючої дорослої людини важливого значення набуває стабільність професійного становища, оскільки регулярність доходу визначає можливість виконувати взяті зобов’язання. За таких умов кредит стає частиною довготривалого фінансового плану та впливає на подальший розподіл матеріальних ресурсів.

Інвестиційно-ризикова стратегія пов’язана зі спрямуванням ресурсів на отримання майбутнього результату. Людина використовує частину наявних коштів для розширення фінансових або професійних можливостей, розвитку власної справи, підвищення кваліфікації чи інших перспективних цілей. Така поведінка передбачає оцінювання ймовірного результату та прийняття певного рівня економічної невизначеності.

Готовність до ризику формується під впливом попереднього досвіду, рівня фінансової впевненості, життєвих цілей і доступного обсягу ресурсів. Вона визначає межі допустимої для людини невизначеності та впливає на вибір способів інвестування. О. С. Мартинова та І. Д. Дроботько розглядають копінг-стратегії як чинник психологічної адаптації під час суспільних криз, що має значення для реагування людини на невизначеність [15].

Стратегія уникнення фінансових рішень проявляється у відкладанні планування, слабкому контролі витрат і переважанні ситуативного реагування на матеріальні питання. Людина зосереджується на актуальних фінансових завданнях і рідше включає майбутні потреби у поточний розподіл ресурсів. Такий спосіб поведінки може закріплюватися в умовах тривалої економічної нестабільності, частих змін доходу або недостатньої впевненості у власних фінансових можливостях.

Суспільна нестабільність також впливає на характер економічних стратегій. С. О. Мащак і Х. Б. Кучвара підкреслюють значення адаптаційних ресурсів, внутрішньої стійкості та здатності підтримувати життєву активність в умовах тривалого напруження [16, 7]. У матеріальній сфері адаптація проявляється через перегляд витрат, зміну пріоритетів, формування резервів та коригування попередніх фінансових планів відповідно до актуальної ситуації.

Економічна стратегія зберігає відносну стійкість, проте змінюється разом із життєвими обставинами. Професійне зростання, зміна рівня доходу, створення сім’ї, народження дітей, придбання житла або зміна місця роботи впливають на структуру потреб і способи розподілу ресурсів. На різних етапах дорослості змінюється співвідношення поточного споживання, заощаджень, кредитних зобов’язань та ресурсів, спрямованих на довготривалі цілі.

Домінувальна стратегія визначається способом, який найчастіше використовується людиною під час вирішення матеріальних питань. У повсякденному житті окремі стратегії поєднуються. Планування може включати кредитні зобов’язання та інвестування, а споживча орієнтація може супроводжуватися формуванням певного фінансового резерву. Значення має загальна спрямованість рішень і те, яке місце у них займають поточні потреби, довготривалі цілі, матеріальна безпека та готовність до економічного ризику.

Для працюючих дорослих характер економічної стратегії пов’язаний із професійною зайнятістю, сімейною відповідальністю та життєвою перспективою. Регулярний дохід розширює можливості для планування й накопичення ресурсів, а зміни у професійній або сімейній сфері потребують корекції сформованих способів дій. Економічна стратегія тому виступає динамічною характеристикою, яка поєднує стійкі особистісні установки з адаптацією до конкретних умов життя.

Отже, стратегії економічної поведінки характеризують стійкі способи організації матеріальної сфери та проявляються у плануванні й заощадженні, споживанні, використанні кредитних ресурсів, інвестиційній активності та уникненні фінансових рішень. Їх психологічний зміст пов’язаний із ціннісними орієнтаціями, відповідальністю, часовою перспективою, здатністю до саморегуляції, рівнем економічної впевненості та характером адаптації до життєвих змін. У працюючих дорослих ці стратегії визначають способи розподілу ресурсів і створюють різні психологічні умови для переживання стабільності, автономії та задоволеності власним життям.

2.3 Взаємозв’язок стратегій економічної поведінки із суб’єктивним благополуччям працюючих дорослих

Економічні рішення займають помітне місце у повсякденному житті працюючої дорослої людини, оскільки через них забезпечуються поточні потреби, виконуються сімейні зобов’язання, реалізуються професійні й особисті плани. Спосіб розподілу доходу визначає доступність ресурсів у найближчій перспективі та можливості для досягнення віддалених цілей. У результаті економічна поведінка включається в загальну оцінку власного життя через задоволеність досягнутим рівнем забезпечення, упевненість у можливості виконувати взяті зобов’язання та відповідність матеріальних умов особистим очікуванням.

Рівень суб'єктивного благополуччя залежить від сукупності психологічних і соціальних чинників, а матеріальні умови становлять одну зі складових життєвої ситуації людини [4, 201–204]. Фактичний обсяг ресурсів отримує психологічне значення через його оцінку самою особистістю. Однаковий рівень доходу може забезпечувати різний ступінь задоволеності залежно від потреб, сімейного навантаження, звичного способу життя, сформованих фінансових зобов'язань і цілей. Тому економічна поведінка впливає на благополуччя через спосіб використання наявних можливостей та оцінку достатності отриманого результату.

Суб'єктивне благополуччя має ширший зміст, ніж об'єктивний рівень економічного забезпечення. Розмір доходу не має прямого зв'язку з суб'єктивним благополуччям. Сприйняття поточного й майбутнього фінансового становища, а також наявність перспектив стабільної зайнятості, мають значно більший вплив на добробут людини, ніж розмір її доходу. Існує низка інших чинників, безпосередньо пов'язаних із добробутом, зокрема стать, вік, освіту, кількість дітей та сімейний стан. У сучасних моделях до його структури включають компетентність, емоційну стабільність, задоволеність, смисл, оптимізм, позитивні стосунки, стійкість, самоповагу та життєву активність. Матеріальні ресурси створюють умови для реалізації частини цих потреб, проте характер їх використання визначає, наскільки людина здатна підтримувати прийнятний для себе спосіб життя, реалізовувати намічені плани та зберігати перспективу подальшого розвитку. Проте, людина може також стикатись із сильними особистісними переживаннями, що мають тісний зв'язок з рівнем вимог на роботі, самооцінкою, задоволенням потреб. Це все створює певний емоційний фон та може позначатися на професійній самореалізації [3; 26; 48].

Планування доходів і витрат впливає на благополуччя через передбачуваність матеріальної ситуації. Розподіл коштів відповідно до поточних потреб і майбутніх цілей дозволяє заздалегідь оцінювати власні можливості, визначати черговість витрат та формувати резерв на випадок

змін. За такого способу організації фінансів частина матеріальних питань вирішується завчасно, що зменшує кількість ситуацій, які потребують термінового пошуку ресурсів. Для дорослої людини, яка поєднує професійні та сімейні обов'язки, передбачуваність бюджету створює основу для більш послідовного планування інших сфер життя.

Заощадження виконують практичну й психологічну функції. Накопичений резерв дозволяє оплачувати заплановані великі витрати, проходити періоди тимчасового скорочення доходу та реагувати на непередбачені обставини без різкої зміни звичного способу життя. Психологічний ефект пов'язаний із розширенням доступних варіантів дій, адже людина має більше можливостей самостійно обирати спосіб вирішення матеріальної проблеми. Така ситуація сприяє збереженню життєвої перспективи й підтримує впевненість у здатності впоратися зі змінами.

Споживча стратегія впливає на суб'єктивне благополуччя через задоволення актуальних потреб і підтримання прийнятного рівня повсякденного життя. Доходи спрямовуються на харчування, житло, здоров'я, освіту, відпочинок, дозвілля, особистий розвиток та потреби членів сім'ї, тому структура витрат відображає реальні пріоритети людини. Узгодженість споживання з фінансовими можливостями дозволяє задовольняти значущі потреби без постійного перегляду інших запланованих витрат. За таких умов матеріальне забезпечення сприймається як достатнє для підтримання обраного способу життя.

Імпульсивний характер витрат створює іншу організацію матеріальної сфери, оскільки рішення частіше визначаються актуальним бажанням або ситуацією. Систематичні незаплановані покупки змінюють попередній розподіл коштів, скорочують можливості для накопичення та переносять частину важливих витрат на пізніший час. Психологічне напруження виникає тоді, коли наслідки таких рішень починають суперечити значущим цілям людини, потребують обмеження інших сфер або змушують постійно відновлювати порушену рівновагу бюджету.

Кредитна поведінка впливає на оцінку власного матеріального становища через співвідношення отриманої можливості та майбутніх зобов’язань. Позикові кошти дозволяють реалізувати мету раніше, ніж це забезпечив би поточний дохід, але частина майбутніх ресурсів спрямовується на погашення боргу. Психологічні наслідки визначаються розміром платежів, тривалістю зобов’язань, стабільністю заробітку та часткою доходу, яка залишається для інших потреб. Кредит, узгоджений із реальними можливостями, може бути складовою фінансового плану, тоді як надмірне боргове навантаження звужує доступні варіанти використання коштів.

Матеріальна ситуація особливо відчутно включається у переживання благополуччя тоді, коли обмежує можливість людини виконувати звичні професійні, сімейні й соціальні ролі. Дослідження працюючих дорослих засвідчує зв’язок суб’єктивного благополуччя зі специфікою професійної діяльності, трудовим стажем, задоволеністю повсякденною діяльністю, емоційним станом і оцінкою найближчого соціального оточення [32, 280–282]. Отже, матеріальна сфера діє в поєднанні з іншими частинами життя, а наслідки економічних рішень людина оцінює через їх вплив на звичну діяльність, стосунки та можливість підтримувати обраний життєвий уклад.

Інвестиційна стратегія спрямовує частину наявних ресурсів на результат, який очікується в майбутньому. Така поведінка передбачає часову відстрочку вигоди та готовність прийняти певний рівень невизначеності, тому її психологічні наслідки залежать від обґрунтованості рішення і значущості вкладених коштів для поточного бюджету. Помірний ризик, який відповідає фінансовим можливостям людини, залишає достатній обсяг ресурсів для повсякденних потреб і дозволяє зберігати перспективні цілі. Надмірна частка ризикових рішень підвищує залежність матеріального становища від результатів, які складно передбачити.

Орієнтація на матеріальні цінності сама по собі також не забезпечує високого суб’єктивного благополуччя. У дослідженнях цього феномену описано зв’язок економічного статусу з психологічним благополуччям та

обернений характер зв’язку між вираженою орієнтацією на матеріальні цінності й показниками благополуччя [36, 191]. Цей результат показує, що значення має місце матеріальних цілей у загальній системі життєвих пріоритетів. Доходи та накопичення підтримують якість життя тоді, коли вони забезпечують значущі потреби й розширюють можливості людини, а не стають єдиним критерієм оцінювання власної успішності.

Уникнення фінансових рішень впливає на благополуччя через накопичення невирішених матеріальних завдань. Відкладання планування, відсутність чіткого уявлення про структуру витрат і реагування переважно на нагальні потреби ускладнюють прогнозування найближчої фінансової ситуації. Навіть за регулярного доходу людина може переживати невпевненість щодо майбутніх витрат, оскільки доступні ресурси заздалегідь не розподілені між основними потребами. Тривале збереження такого способу поведінки скорочує можливості для реалізації цілей, які потребують попереднього накопичення або послідовної підготовки.

Характер економічної поведінки набуває особливої ваги в періоди значних суспільних змін, коли звичні фінансові плани потребують корекції. Воєнні обставини, зміни місця проживання, зайнятості, складу сім’ї та структури витрат змушують переглядати попередні рішення й швидше перерозподіляти ресурси. Дослідження психологічного благополуччя в кризових умовах засвідчують його чутливість до змін життєвої ситуації та водночас показують роль стійкості, компетентності, позитивних стосунків і здатності вирішувати проблеми [50]. Економічна стратегія в таких обставинах виявляє свою адаптивність через здатність людини змінювати фінансові пріоритети відповідно до реальної ситуації.

Професійна зайнятість формує матеріальну основу економічної поведінки та одночасно залежить від неї. Регулярний заробіток дає можливість визначати довший горизонт планування, створювати заощадження, брати обґрунтовані фінансові зобов’язання й вкладати ресурси у професійний розвиток. Наявність резерву своєю чергою розширює свободу

професійних рішень, оскільки людина отримує більше часу для пошуку роботи, зміни сфери діяльності, навчання або проходження періоду нестабільної зайнятості. Економічні та професійні рішення в дорослому віці тому утворюють взаємопов'язану систему, яка впливає на оцінку життєвих перспектив.

Зв'язок економічної поведінки із суб'єктивним благополуччям має взаємний характер. Фінансові рішення змінюють умови життя та можливості людини, а її психологічний стан впливає на здатність оцінювати наслідки, дотримуватися плану й зберігати послідовність у використанні ресурсів. Емоційне напруження здатне скорочувати горизонт планування та посилювати ситуативність рішень, тоді як більш сприятливий психологічний стан підтримує осмислену оцінку поточних можливостей. Суб'єктивне благополуччя при цьому відображає цілісне переживання людиною власного життя, у якому професійна діяльність, соціальні ролі, часові перспективи та життєві цілі утворюють єдину систему [35, 155].

Отже, стратегії економічної поведінки пов'язані із суб'єктивним благополуччям через реальні наслідки фінансових рішень для повсякденного життя та їх суб'єктивну оцінку людиною. Найбільш сприятливі передумови формуються тоді, коли використання ресурсів відповідає рівню доходу, структурі потреб, сімейним обов'язкам і довготривалим цілям, залишаючи можливість адаптуватися до змін. Порушення цієї відповідності підвищує фінансове навантаження, звужує доступні варіанти дій і ускладнює реалізацію запланованих цілей. Саме відмінності у способах організації матеріальної сфери дають підстави очікувати різний рівень суб'єктивного благополуччя у працюючих дорослих з різними стратегіями економічної поведінки.

Висновки до другого розділу

Економічна поведінка особистості відображає способи прийняття рішень у сфері отримання, розподілу, використання та збереження матеріальних ресурсів. Формування економічної поведінки пов'язане з

потребами, мотивами, цінностями, фінансовими установками, життєвим досвідом, рівнем відповідальності та особливостями саморегуляції. У працюючих дорослих значення мають професійна зайнятість, стабільність доходу, сімейні обов’язки та життєві цілі, які визначають характер фінансових рішень і способи організації матеріальної сфери.

Стратегії економічної поведінки характеризують відносно стійкі способи поводження з матеріальними ресурсами. До основних належать планування і заощадження, споживча, кредитна, інвестиційно-ризикова стратегія та уникнення фінансових рішень. Психологічний зміст цих стратегій пов’язаний із часовою перспективою, здатністю визначати пріоритети, оцінювати власні можливості, приймати фінансові зобов’язання та пристосовувати рішення до змін життєвої ситуації. Домінувальна стратегія відображає загальну спрямованість економічної активності та характер використання доступних ресурсів.

Взаємозв’язок стратегій економічної поведінки із суб’єктивним благополуччям працюючих дорослих проявляється через оцінку матеріального становища, передбачуваність фінансової ситуації, можливість задовольняти актуальні потреби та реалізовувати довготривалі цілі. Узгодженість фінансових рішень із рівнем доходу, сімейними обов’язками й життєвими планами підтримує відчуття впорядкованості та впевненості у власних можливостях. Імпульсивність, надмірне боргове навантаження, уникнення фінансових рішень і високий рівень ризику можуть посилювати напруження та обмежувати можливості планування. Отже, стратегія економічної поведінки виступає одним із чинників, через які матеріальні умови життя впливають на суб’єктивну оцінку благополуччя працюючої дорослої людини.

РОЗДІЛ 3
ДОСЛІДЖЕННЯ ПСИХОЛОГІЧНИХ ЧИННИКІВ СУБ'ЄКТИВНОГО БЛАГОПОЛУЧЧЯ ПРАЦЮЮЧИХ ДОРОСЛИХ З РІЗНИМИ СТРАТЕГІЯМИ ЕКОНОМІЧНОЇ ПОВЕДІНКИ

3.1 Організація і методи дослідження

Емпіричне дослідження було спрямоване на визначення особливостей суб'єктивного благополуччя працюючих дорослих з урахуванням економічної поведінки та психологічних характеристик, здатних впливати на оцінку власного життя. До вибірки увійшли 68 працюючих дорослих. Серед учасників дослідження було 60 жінок, що становить 88,2 % вибірки, та 8 чоловіків, або 11,8 %. Стабільну роботу на момент опитування мали 50 осіб, що відповідає 73,5 %, ще 18 респондентів, або 26,5 %, зазначили відсутність стабільної роботи. Такий розподіл дозволяє врахувати відмінності матеріальної ситуації працюючих дорослих за різного ступеня професійної стабільності.

Для кожного респондента було використано єдиний номер від 1 до 68, за яким поєднувалися результати всіх діагностичних процедур. Дані кожної методики опрацьовувалися окремо, після чого показники зводилися в єдиний масив для подальшого порівняння та встановлення взаємозв'язків. Діагностичний комплекс охоплював оцінку суб'єктивного благополуччя, економічної поведінки, особливостей прийняття рішень, особистісної тривожності, самооцінки та рівня сприйнятого стресу. Додаткова анкета дала змогу врахувати суб'єктивну оцінку матеріального становища.

Особливості економічної поведінки досліджувалися за допомогою авторської шкали, яка містить 25 тверджень, об'єднаних у п'ять змістових блоків. Перший блок характеризує фінансове планування, другий відображає поведінку щодо доходу, третій охоплює прийняття фінансових рішень,

четвертий стосується фінансової самостійності та контролю, п’ятий описує поведінку у фінансово складних ситуаціях. Кожний блок складається з п’яти позицій, відповіді оцінювалися за п’ятибальною шкалою. Для кожного блоку обчислювався окремий сумарний показник у межах від 5 до 25 балів, після чого визначався загальний результат за всіма 25 твердженнями. Пункти 14, 18 і 23 мають зворотне спрямування та перед обчисленням сумарних показників підлягали відповідному перекодуванню. Максимальний загальний показник становив 125 балів. Для інтерпретації загального результату використовувалися три рівні: 25–54 бали відповідали низькому рівню економічної поведінки, 55–89 балів – середньому, 90–125 балів – високому. Співвідношення показників за окремими блоками використовувалося для характеристики способів організації матеріальної сфери та подальшого аналізу економічної поведінки респондентів.

Особливості прийняття рішень визначалися за Мельбурнським опитувальником прийняття рішень М. Манна, П. Барнетта, М. Редфорда і К. Форда в адаптації Т. Корнілової. Опитувальник містить 22 твердження, для кожного з яких передбачено три варіанти відповіді зі значеннями від 1 до 3 балів. За результатами розраховуються показники пильності, уникнення, прокрастинації та гіперпильності. Пильність характеризує продуктивний спосіб прийняття рішення, пов’язаний з уточненням цілей, пошуком інформації, розглядом альтернатив та оцінюванням можливих наслідків. Уникнення відображає прагнення передати відповідальність за вибір або відійти від ситуації прийняття рішення, прокрастинація характеризує відтермінування вибору чи реалізації вже прийнятого рішення, а гіперпильність пов’язана з поспішністю та підвищеним напруженням у ситуації вибору.

За шкалою пильності підсумовуються шість тверджень, тому показник може становити від 6 до 18 балів. Такий самий діапазон передбачений для шкали уникнення. Прокрастинація та гіперпильність визначаються за п’ятьма твердженнями кожна, відповідно можливий результат за цими шкалами

становить від 5 до 15 балів. Отримані показники розглядалися окремо, що дозволяло визначити вираженість продуктивного та непродуктивних способів поведінки в ситуації прийняття рішення.

Рівень особистісної тривожності визначався за відповідною шкалою методики Ч. Спілбергера в адаптації Ю. Ханіна. Діагностичний блок містить 20 тверджень із чотирма варіантами відповіді. Частина позицій має пряме спрямування, решта передбачає зворотне оцінювання. Підсумковий показник розраховувався відповідно до ключа як різниця між сумами балів за прямими та зворотними позиціями з додаванням константи 35. Результат до 30 балів відповідає низькому рівню особистісної тривожності, показники від 31 до 45 балів характеризують середній рівень, значення від 46 балів свідчать про високий рівень. Використання цієї шкали дозволило оцінити стійку схильність респондентів сприймати різні життєві ситуації як загрозливі та реагувати на них підвищеним емоційним напруженням.

Основним інструментом для оцінювання суб’єктивного благополуччя стала шкала суб’єктивного благополуччя Бі-Бі-Сі (BBC Subjective Well-being Scale, BBC-SWB). Вона складається з 24 тверджень, які оцінюються за п’ятибальною шкалою та формують три змістові компоненти. Психологічне благополуччя охоплює 12 позицій, фізичне здоров’я та благополуччя представлені сімома позиціями, сфера стосунків включає п’ять тверджень. Сумарний показник за всією шкалою може становити від 24 до 120 балів і відображає загальну суб’єктивну оцінку психологічного стану, фізичного самопочуття та міжособистісних відносин.

Для інтерпретації загального показника BBC-SWB у наданому масиві використовувалися три рівні. Результат від 24 до 76 балів відповідає низькому рівню суб’єктивного благополуччя, від 77 до 91 бали характеризує середній рівень, показники від 92 до 120 балів відносяться до високого рівня. Окремо оцінювалися компоненти шкали. Для психологічного благополуччя межі становили 12–39, 40–47 та 48–60 балів, для фізичного здоров’я та благополуччя відповідно 7–20, 21–25 і 26–35 балів, для стосунків 5–16, 17–20

та 21–25 балів. Такий спосіб опрацювання дозволяє аналізувати загальний рівень благополуччя та визначати сфери, які найбільше впливають на його структуру.

Самооцінка досліджувалася за шкалою М. Розенберга, що містить 10 тверджень і використовується для визначення загального ставлення людини до себе. П’ять позицій мають позитивне формулювання, ще п’ять потребують зворотного кодування. Перед обчисленням загального показника відповіді за зворотними позиціями перекодовувалися відповідно до ключа методики. Після переведення відповідей у відповідні бали розраховувався загальний результат у межах від 10 до 40 балів. Зростання сумарного показника відображає більш позитивне самоставлення та вищу загальну самооцінку. У подальшому аналізі використовувався загальний бал, що дозволяло зіставити самооцінку з показниками суб’єктивного благополуччя та особливостями економічної поведінки.

Рівень психологічного напруження оцінювався за шкалою сприйнятого стресу PSS-10. Опитувальник містить 10 позицій, за якими респондент оцінює частоту переживань, пов’язаних із напруженням, непередбачуваністю подій та здатністю справлятися з повсякденними труднощами. Перед обчисленням сумарного результату відповіді за зворотними пунктами перекодовувалися відповідно до ключа методики. Після підрахунку балів формується сумарний показник у межах від 0 до 40. Результати від 0 до 13 балів характеризують низький рівень сприйнятого стресу, від 14 до 26 балів відповідають середньому рівню, від 27 до 40 балів свідчать про високий рівень. Цей показник використовувався для встановлення зв’язку психологічного напруження із суб’єктивним благополуччям та характером економічних рішень. Бланки використаних анкет і психодіагностичних методик, а також ключі для обробки результатів подано в додатках А–К.

Організація дослідження передбачала послідовне формування єдиного емпіричного масиву. Після заповнення діагностичного комплексу відповіді кодувалися відповідно до ключів кожної методики, розраховувалися

субшкальні та загальні показники. Результати за всіма інструментами були пов’язані через номер респондента, що дало можливість зіставляти рівень суб’єктивного благополуччя з економічною поведінкою, особистісною тривожністю, самооцінкою, сприйнятим стресом та особливостями прийняття рішень.

Опрацювання емпіричних даних здійснювалося за допомогою методів описової та непараметричної статистики. Для характеристики вибірки розраховувалися середні значення, стандартні відхилення, медіани, мінімальні та максимальні значення, абсолютні й відносні частоти. Взаємозв’язки між показниками визначалися за коефіцієнтом рангової кореляції Спірмена, що дозволило встановити напрям, силу та статистичну значущість зв’язків між суб’єктивним благополуччям, економічною поведінкою й психологічними характеристиками респондентів. Статистично значущими вважалися результати при $p < 0,05$. Повний масив первинних емпіричних даних за 68 респондентами представлено в електронній базі, доступ до якої наведено в додатку Ж. Порядок розрахунку коефіцієнта рангової кореляції Спірмена та визначення рівня статистичної значущості наведено в додатку К.

3.2 Аналіз суб’єктивного благополуччя працюючих дорослих з різними стратегіями економічної поведінки

Аналіз результатів емпіричного дослідження розпочато з визначення загального рівня суб’єктивного благополуччя працюючих дорослих та окремих складових цього показника. За шкалою BBC-SWB оцінювалися психологічне благополуччя, фізичне здоров’я та благополуччя, якість стосунків і загальний показник суб’єктивного благополуччя.

Середнє значення загального показника BBC-SWB у вибірці становило 77,54 бали при стандартному відхиленні 12,82 бали. Медіана дорівнювала 80 балим, мінімальний результат становив 45 балів, максимальний – 110.

Отримані дані свідчать про значну індивідуальну варіативність оцінки власного благополуччя серед працюючих дорослих. Основні результати за шкалою BBC-SWB подано в таблиці 3.1.

Таблиця 3.1 – Показники суб'єктивного благополуччя працюючих дорослих за шкалою BBC-SWB

Показник	M ± SD	Низький рівень, осіб (%)	Середній рівень, осіб (%)	Високий рівень, осіб (%)
Психологічне благополуччя	38,44 ± 7,43	37 (54,4 %)	23 (33,8 %)	8 (11,8 %)
Фізичне здоров'я та благополуччя	22,10 ± 3,97	24 (35,3 %)	32 (47,1 %)	12 (17,6 %)
Стосунки	17,00 ± 3,74	25 (36,8 %)	34 (50,0 %)	9 (13,2 %)
Загальне суб'єктивне благополуччя	77,54 ± 12,82	29 (42,6 %)	32 (47,1 %)	7 (10,3 %)

Найбільшу частку вибірки за загальним показником становили респонденти із середнім рівнем суб'єктивного благополуччя – 32 особи, або 47,1 %. Низький рівень виявлено у 29 учасників дослідження, що становить 42,6 %. До групи з високим рівнем увійшли 7 осіб, або 10,3 %. Для більшості респондентів характерними є середні та знижені оцінки власного благополуччя, тоді як високі показники представлені у вибірці значно рідше.

Відмінності простежуються і в структурі BBC-SWB. Найнижчі результати отримано за психологічним компонентом, оскільки 54,4 % опитаних потрапили до групи з низьким рівнем і ще 33,8 % – із середнім. Високі значення за цим компонентом мали 11,8 % респондентів. За фізичним здоров'ям та благополуччям переважає середній рівень, який зафіксовано у 47,1 % учасників. У сфері стосунків половина вибірки також має середні результати. Загальна оцінка благополуччя в досліджуваній вибірці найбільшою мірою знижується за рахунок психологічного компонента, тоді як показники фізичного самопочуття та міжособистісних відносин мають дещо сприятливіший розподіл.

Для аналізу економічної поведінки використано результати авторської шкали, яка охоплює фінансове планування, поведінку щодо доходу, прийняття фінансових рішень, фінансову самостійність і контроль, а також поведінку у фінансово складних ситуаціях. Після зворотного кодування пунктів 14, 18 і 23 загальний показник розраховувався як сума результатів п’яти блоків. Фактичні значення у вибірці перебували в межах від 64 до 106 балів, середній результат становив 84,29 бали, медіана – 85 балів.

Результати окремих блоків свідчать про різний ступінь вираженості складових економічної поведінки. Найвище середнє значення отримано за поведінкою щодо доходу – 18,34 бали. Середній показник прийняття фінансових рішень становив 17,49 бали, фінансового планування – 16,26 бали, фінансової самостійності й контролю – 16,41 бали. Найнижче середнє значення зафіксовано за поведінкою у фінансово складних ситуаціях – 15,79 бали. Основні описові характеристики подано в таблиці 3.2.

Таблиця 3.2 – Результати за основними блоками економічної поведінки

Блок авторської шкали	M ± SD	Медіана	Мінімум	Максимум
Фінансове планування	16,26 ± 4,69	17	6	24
Поведінка щодо доходу	18,34 ± 3,75	18	9	25
Прийняття фінансових рішень	17,49 ± 2,00	18	12	21
Фінансова самостійність і контроль	16,41 ± 2,62	16	10	22
Поведінка у фінансово складних ситуаціях	15,79 ± 2,52	16	10	20
Загальний показник	84,29 ± 10,14	85	64	106

Співвідношення середніх значень за п’ятьма блоками економічної поведінки подано на рисунку 3.1.

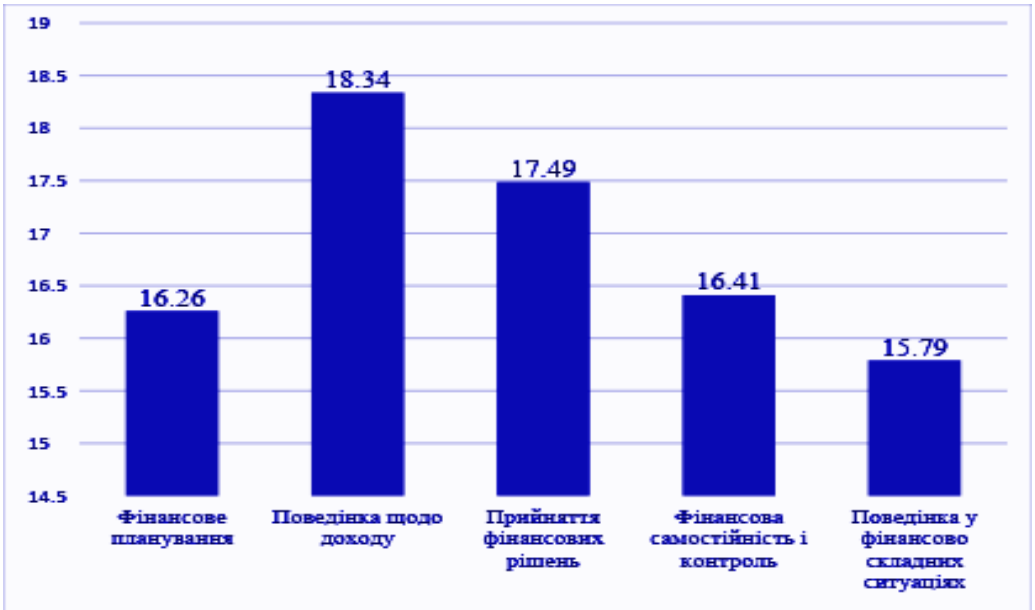

Рисунок 3.1 – Середні показники за блоками економічної поведінки працюючих дорослих

Найвищий результат характеризує поведінку щодо доходу, що вказує на відносно більшу сформованість способів розподілу та використання отриманих коштів. Фінансове планування характеризується найбільшою індивідуальною варіативністю, оскільки стандартне відхилення становить 4,69 бали, а результати коливаються від 6 до 24 балів. Показники трьох інших блоків розташовані ближче один до одного, що свідчить про відносно рівномірне представлення відповідних характеристик у вибірці.

Для подальшого порівняння використано загальний результат авторської шкали. Показників низького рівня у вибірці не виявлено. До середнього рівня економічної поведінки віднесено 49 респондентів, що становить 72,1 %, до високого – 19 осіб, або 27,9 %. Середній результат у першій групі становив 79,51 бали, у другій – 96,63 бали.

Поділ вибірки дав змогу зіставити показники BBC-SWB у респондентів із різною вираженістю економічної поведінки. У групі із середнім рівнем загальний показник суб’єктивного благополуччя становив 76,43 бали, у групі з високим рівнем – 80,42 бали. За психологічним компонентом середні значення дорівнювали відповідно 37,69 та 40,37 бали. Менші відмінності отримано за фізичним благополуччям і сферою стосунків. Показники BBC-SWB у групах з різним рівнем економічної поведінки наведено в таблиці 3.3.

Таблиця 3.3 – Показники BBC-SWB у групах з різним рівнем економічної поведінки

Показник	Середній рівень економічної поведінки, n = 49	Високий рівень економічної поведінки, n = 19
Психологічне благополуччя	37,69 ± 7,89	40,37 ± 5,85
Фізичне здоров'я та благополуччя	21,80 ± 3,84	22,89 ± 4,29
Стосунки	16,94 ± 3,69	17,16 ± 3,95
Загальне суб'єктивне благополуччя	76,43 ± 13,15	80,42 ± 11,77

Розподіл за рівнями BBC-SWB також має певні відмінності. Серед респондентів із середнім рівнем економічної поведінки низьке суб'єктивне благополуччя мали 22 особи, або 44,9 %, середнє – 22 особи, або 44,9 %, високе – 5 осіб, або 10,2 %. У групі з високим рівнем економічної поведінки низькі показники виявлено у 7 осіб, або 36,8 %, середні – у 10 осіб, або 52,6 %, високі – у 2 осіб, або 10,5 %. У другій групі частіше представлений середній рівень суб'єктивного благополуччя, проте частка високих результатів в обох групах практично однакова.

Для встановлення взаємозв'язку економічної поведінки із суб'єктивним благополуччям проведено кореляційний аналіз за коефіцієнтом Спірмена. До аналізу включено загальний показник авторської шкали економічної поведінки, загальний результат BBC-SWB та три компоненти суб'єктивного благополуччя. Результати наведено в таблиці 3.4.

Таблиця 3.4 – Взаємозв'язок загального показника економічної поведінки із суб'єктивним благополуччям працюючих дорослих

Показник BBC-SWB	ρ Спірмена	p
Психологічне благополуччя	0,349	0,004
Фізичне здоров'я та благополуччя	0,222	0,069
Стосунки	0,23	0,06
Загальне суб'єктивне благополуччя	0,341	0,004

Середні значення BBC-SWB у групі з високим рівнем економічної поведінки є дещо вищими. Кореляційний аналіз за коефіцієнтом Спірмена встановив статистично значущий прямий зв'язок загального результату авторської шкали із BBC-SWB на рівні ρ = 0,341 при p = 0,004. Отже, зі зростанням загального показника економічної поведінки спостерігається тенденція до вищої оцінки суб'єктивного благополуччя. Найбільш виражений зв'язок отримано з психологічним компонентом BBC-SWB (ρ = 0,349; p = 0,004). Для фізичного здоров'я та благополуччя і сфери стосунків коефіцієнти також мають додатні значення, проте статистичної значущості не досягають.

Аналіз окремих блоків показав, що найбільш тісний зв'язок із BBC-SWB має фінансова самостійність і контроль. Коефіцієнт становить ρ = 0,374 при p = 0,002. Статистично значущий прямий зв'язок також встановлено для поведінки щодо доходу – ρ = 0,260 при p = 0,032. Для фінансового планування, прийняття фінансових рішень та поведінки у фінансово складних ситуаціях отримано додатні коефіцієнти, проте статистична значущість цих зв'язків не підтвердилася. Отримані результати свідчать про те, що різні складові економічної поведінки неоднаковою мірою пов'язані із суб'єктивним благополуччям. Виражений зв'язок фінансової самостійності та контролю може вказувати на вагомість відчуття особистої спроможності керувати власним фінансовим становищем для загального психологічного благополуччя. Взаємозв'язок складових економічної поведінки із загальним показником BBC-SWB представлено в таблиці 3.5.

Таблиця 3.5 – Взаємозв'язок складових економічної поведінки із загальним показником BBC-SWB

Показник економічної поведінки	ρ Спірмена	p
Фінансове планування	0,19	0,121
Поведінка щодо доходу	0,26	0,032
Прийняття фінансових рішень	0,169	0,168
Фінансова самостійність і контроль	0,374	0,002
Поведінка у фінансово складних ситуаціях	0,176	0,151

Фінансова самостійність і контроль мають найбільш виразний зв'язок із суб'єктивним благополуччям серед досліджуваних складових економічної поведінки. Вищі показники цього блоку поєднуються з більш сприятливою оцінкою власного життя. Поведінка щодо доходу також має статистично значущий зв'язок, хоча його сила є нижчою. Результати за іншими трьома блоками вказують на прямий напрям взаємозв'язку, проте за наявної вибірки статистичного підтвердження не отримано.

Загальний показник економічної поведінки найбільш виразно пов'язаний із психологічним компонентом BBC-SWB, де коефіцієнт становить $\rho = 0{,}349$ при $p = 0{,}004$. Для фізичного здоров'я та благополуччя отримано $\rho = 0{,}222$ при $p = 0{,}069$, для стосунків – $\rho = 0{,}230$ при $p = 0{,}060$. Останні два показники мають прямий напрям, проте знаходяться поза прийнятим рівнем статистичної значущості. Отримані результати показують, що зв'язок економічної поведінки із суб'єктивним благополуччям у вибірці найбільшою мірою стосується психологічної оцінки власного стану.

Проведений аналіз показав, що після врахування зворотного кодування пунктів авторської шкали групи із середнім і високим рівнем економічної поведінки не мають статистично значущих відмінностей за загальним суб'єктивним благополуччям та окремими компонентами BBC-SWB. Водночас аналіз безперервних показників виявив статистично значущий прямий зв'язок загального результату економічної поведінки із BBC-SWB. Найбільш виразно з благополуччям пов'язані фінансова самостійність і контроль та поведінка щодо доходу, а серед компонентів BBC-SWB найбільший зв'язок встановлено з психологічним благополуччям. Отримані результати визначають подальший напрям аналізу психологічних характеристик, здатних пояснити індивідуальні відмінності у суб'єктивному благополуччі працюючих дорослих.

3.3 Визначення психологічних чинників суб'єктивного благополуччя працюючих дорослих з різними стратегіями економічної поведінки

Наступний етап емпіричного дослідження передбачав визначення психологічних характеристик, пов'язаних із рівнем суб'єктивного благополуччя працюючих дорослих та особливостями економічної поведінки. До аналізу включено особистісну тривожність, сприйнятий стрес, самооцінку, пильність, уникнення, прокрастинацію та гіперпильність у ситуації прийняття рішень. Поєднання цих показників дало можливість простежити емоційний стан респондентів, ставлення до себе та характер поведінки під час вибору, а також встановити характеристики, найбільш тісно пов'язані із загальною оцінкою благополуччя.

Середній показник особистісної тривожності у вибірці становив 45,00 бали при стандартному відхиленні 10,29 бали. Низький рівень виявлено у 5 респондентів, що становить 7,4 %, середній рівень у 30 осіб, або 44,1 %, високий рівень у 33 учасників дослідження, або 48,5 %. Майже половина вибірки характеризується високою особистісною тривожністю, а середнє значення наближається до верхньої межі середнього рівня. Такий розподіл вказує на значну представленість стійкої схильності до переживання напруження та сприйняття життєвих ситуацій як потенційно загрозливих.

За шкалою PSS-10 середній показник сприйнятого стресу становив 23,41 ± 4,60 бали. Низький рівень зафіксовано у 2 осіб, або 2,9 %, середній у 51 респондента, що відповідає 75,0 %, високий у 15 осіб, або 22,1 %. Переважання середнього рівня свідчить про помітне повсякденне психологічне навантаження у більшості працюючих дорослих, тоді як високі значення характерні приблизно для п'ятої частини вибірки.

Середній результат за шкалою самооцінки М. Розенберга становив 31,18 бали при стандартному відхиленні 5,66 бали. Фактичний діапазон охоплював значення від 17 до 40 балів, медіана дорівнювала 31 балу.

Значний розмах результатів відображає індивідуальні відмінності у ставленні респондентів до себе, відчутті власної цінності та впевненості у власних можливостях.

За Мельбурнським опитувальником найвище середнє значення отримано за шкалою пильності – 14,72 ± 2,34 бали. Середній показник уникнення становив 10,47 ± 2,90 бали, прокрастинації – 9,07 ± 2,91 бали, гіперпильності – 8,72 ± 2,16 бали. У структурі способів прийняття рішень найбільш вираженою є пильність, пов'язана з аналізом альтернатив, уточненням цілей і пошуком необхідної інформації. Разом із цим показники непродуктивних способів прийняття рішень мають значну індивідуальну варіативність, що дозволяє простежити зв'язок характеру вибору з економічною поведінкою та оцінкою власного благополуччя.

Для визначення психологічних особливостей респондентів залежно від економічної поведінки збережено поділ вибірки, застосований у попередньому підрозділі. До групи із середнім загальним показником економічної поведінки увійшли 49 осіб, до групи з високим показником – 19 осіб. Для кожної групи розраховано середні значення та стандартні відхилення психологічних показників. Результати наведено в таблиці 3.6.

Таблиця 3.6 – Психологічні показники респондентів з різним рівнем економічної поведінки

Показник	**Середній рівень економічної поведінки, n = 49, M ± SD**	**Високий рівень економічної поведінки, n = 19, M ± SD**
Особистісна тривожність	46,04 ± 10,81	42,32 ± 8,49
Сприйнятий стрес	23,88 ± 4,49	22,21 ± 4,80
Самооцінка	30,24 ± 5,69	33,58 ± 4,96
Пильність	14,12 ± 2,41	16,26 ± 1,19
Уникнення	10,57 ± 3,17	10,21 ± 2,10
Прокрастинація	9,29 ± 3,20	8,53 ± 1,93
Гіперпильність	8,86 ± 2,21	8,37 ± 2,03

У респондентів із високим рівнем економічної поведінки середня самооцінка становила 33,58 бали порівняно з 30,24 бали у групі із середнім рівнем. Різниця за пильністю виражена сильніше: 16,26 бали проти 14,12 бали. Отримані результати показують, що більш сформована економічна поведінка поєднується з позитивнішим ставленням до себе та зваженішим способом прийняття рішень.

Особистісна тривожність і сприйнятий стрес у групі з високим показником економічної поведінки мають нижчі середні значення. Аналогічна тенденція простежується за показниками уникнення, прокрастинації та гіперпильності. Напрям відмінностей вказує на дещо меншу вираженість непродуктивних способів прийняття рішень у респондентів із високим рівнем економічної поведінки. Отримані результати характеризують особливості досліджуваних груп, а статистичні взаємозв’язки психологічних показників визначено за допомогою кореляційного аналізу.

Для встановлення зв’язку психологічних показників із загальним результатом BBC-SWB застосовано рангову кореляцію Спірмена. Найбільший прямий зв’язок із суб’єктивним благополуччям виявлено для самооцінки, найбільш виражений обернений – для особистісної тривожності. Результати наведено в таблиці 3.7.

Таблиця 3.7 – Взаємозв’язок психологічних показників із суб’єктивним благополуччям

Психологічний показник	**ρ Спірмена**	**p**
Особистісна тривожність	**−0,572**	< 0,001
Сприйнятий стрес	**−0,123**	0,317
Самооцінка	0,733	< 0,001
Пильність	0,077	0,535
Уникнення	**−0,288**	0,017
Прокрастинація	**−0,252**	0,038
Гіперпильність	**−0,402**	0,001

Співвідношення коефіцієнтів кореляції психологічних показників із загальним рівнем суб'єктивного благополуччя подано на рисунку 3.2. Графічне представлення дозволяє чітко простежити різний напрям і силу виявлених зв'язків.

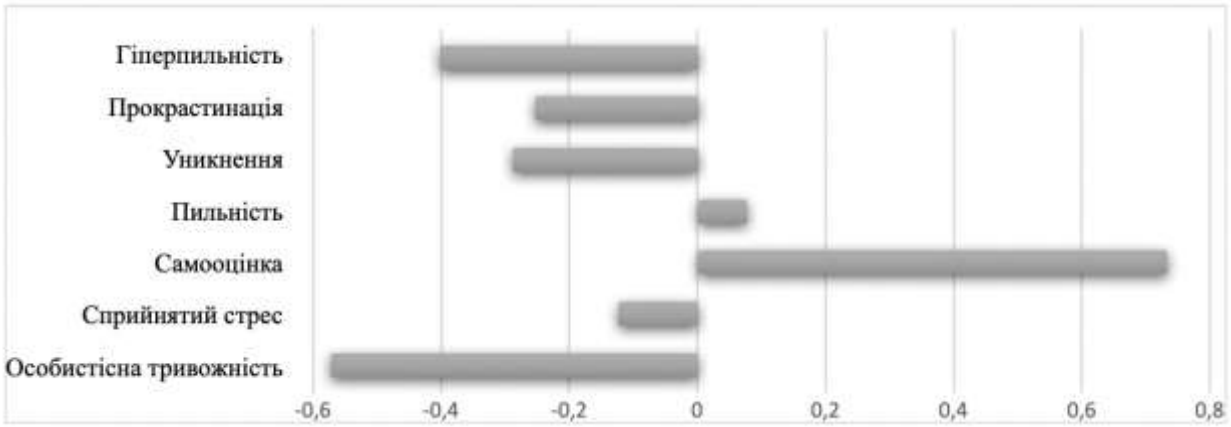

Рисунок 3.2 – Взаємозв'язок психологічних показників із суб'єктивним благополуччям працюючих дорослих

Найтісніше із суб'єктивним благополуччям пов'язана самооцінка. Коефіцієнт ρ = 0,733 свідчить про сильний прямий зв'язок, за якого більш позитивне ставлення до себе поєднується з вищою загальною оцінкою психологічного стану, фізичного самопочуття та стосунків. Особливо вираженим є зв'язок із психологічним компонентом BBC-SWB, де ρ становить 0,759 при $p < 0,001$. Для фізичного здоров'я та благополуччя отримано ρ = 0,440 при $p < 0,001$, для сфери стосунків – ρ = 0,470 при $p < 0,001$. Отримані значення підтверджують стійкий зв'язок самооцінки з усіма складовими суб'єктивного благополуччя.

Особистісна тривожність має обернений зв'язок із загальним показником BBC-SWB на рівні ρ = -0,572 при $p < 0,001$. З психологічним благополуччям коефіцієнт становить ρ = -0,564, з фізичним компонентом – ρ = -0,332, зі стосунками – ρ = -0,423. Усі три зв'язки статистично значущі. Зростання стійкої тривожності поєднується з менш сприятливою оцінкою різних сфер життя, а найбільша сила зв'язку припадає на психологічну складову.

Серед способів прийняття рішень найбільш виразний зв’язок із загальним BBC-SWB встановлено для гіперпильності. Коефіцієнт ρ = -0,402 при p = 0,001 показує, що схильність приймати рішення у стані сильного напруження, поспіху та суб’єктивного дефіциту часу поєднується зі зниженням оцінки благополуччя. З психологічним компонентом BBC-SWB цей показник пов’язаний на рівні ρ = -0,396 при p = 0,001, зі сферою стосунків – на рівні ρ = -0,309 при p = 0,010.

Уникнення та прокрастинація мають слабші обернені зв’язки із загальним показником BBC-SWB. Для уникнення отримано ρ = -0,288 при p = 0,017, для прокрастинації – ρ = -0,252 при p = 0,038. Передавання відповідальності за вибір, відхід від ситуації прийняття рішення та систематичне відкладання вибору пов’язані з менш сприятливою оцінкою власного життя, хоча сила цих зв’язків поступається самооцінці, особистісній тривожності та гіперпильності.

Пильність не має статистично значущого лінійного зв’язку із загальним BBC-SWB, оскільки ρ = 0,077 при p = 0,535. Разом із цим значення цієї характеристики виявилося вищим у респондентів із високим рівнем економічної поведінки. Такий результат вказує на тісніший зв’язок продуктивного способу прийняття рішень з організацією матеріальної сфери, ніж із загальною суб’єктивною оцінкою життя.

Сприйнятий стрес також не продемонстрував статистично значущого зв’язку із загальним показником BBC-SWB. Коефіцієнт ρ = -0,123 при p = 0,317 характеризує слабкий обернений напрям. У досліджуваній вибірці суб’єктивне благополуччя значно тісніше пов’язане зі стійкою особистісною тривожністю, ніж із поточним рівнем сприйнятого стресу.

Для уточнення характеру встановлених взаємозв’язків кореляційний аналіз проведено окремо у двох групах економічної поведінки. Це дозволило простежити, чи однаково проявляються психологічні характеристики за середнього та високого рівнів організації матеріальної сфери. Результати наведено в таблиці 3.8.

Таблиця 3.8 – Зв’язок психологічних показників із BBC-SWB у групах з різним рівнем економічної поведінки

Показник	Середній рівень економічної поведінки, ρ	p	Високий рівень економічної поведінки, ρ	p
Особистісна тривожність	−0,659	< 0,001	−0,283	0,24
Сприйнятий стрес	−0,069	0,637	−0,142	0,563
Самооцінка	0,771	< 0,001	0,592	0,008
Пильність	0,003	0,983	0,184	0,451
Уникнення	−0,37	0,009	0,082	0,738
Прокрастинація	−0,317	0,027	0,058	0,814
Гіперпильність	−0,576	< 0,001	0,137	0,575

У групі із середнім рівнем економічної поведінки найбільш виражений прямий зв’язок із суб’єктивним благополуччям має самооцінка, де ρ = 0,771 при p < 0,001. Особистісна тривожність пов’язана з BBC-SWB обернено на рівні ρ = -0,659. Значущі обернені зв’язки також встановлено для гіперпильності, уникнення та прокрастинації. За такого рівня економічної поведінки оцінка благополуччя пов’язана з ширшим комплексом психологічних характеристик.

У групі з високим рівнем економічної поведінки статистично значущий зв’язок зберігається лише для самооцінки, де ρ = 0,592 при p = 0,008. Інші психологічні показники не досягли прийнятого рівня статистичної значущості. Такий результат свідчить про стійкість зв’язку самооцінки із суб’єктивним благополуччям за різного рівня економічної поведінки. Водночас менша чисельність другої групи та більш однорідні показники економічної поведінки обмежують вираженість окремих кореляційних зв’язків. Для додаткової характеристики психологічних показників проведено описове зіставлення середніх значень у групах із низьким, середнім та високим рівнями BBC-SWB. Результати наведено в таблиці 3.9.

Таблиця 3.9 – Середні значення психологічних показників респондентів із різним рівнем суб'єктивного благополуччя

Показник	Низький рівень BBC-SWB, n = 29	Середній рівень BBC-SWB, n = 32	Високий рівень BBC-SW, n = 7
Самооцінка	27,69	32,84	38
Особистісна тривожність	50,83	41,28	37,86
Гіперпильність	9,55	8,19	7,71
Пильність	14,52	15,41	12,43

Найбільш виразні відмінності між рівнями суб'єктивного благополуччя встановлено за самооцінкою та особистісною тривожністю. Середній показник самооцінки послідовно зростав від 27,69 бали у групі з низьким BBC-SWB до 32,84 бали у групі із середнім та 38,00 балів у групі з високим рівнем. Особистісна тривожність мала протилежну динаміку: 50,83, 41,28 та 37,86 бали відповідно. Такий розподіл узгоджується з результатами кореляційного аналізу, який встановив статистично значущі зв'язки цих двох характеристик із суб'єктивним благополуччям.

За гіперпильністю середні значення знижувалися від 9,55 бали у групі з низьким благополуччям до 8,19 бали у групі із середнім та 7,71 бали у групі з високим рівнем. Для пильності також простежуються відмінності середніх значень, однак зміни не мають послідовного характеру. Середній показник становив 14,52 бали при низькому BBC-SWB, 15,41 бали при середньому та 12,43 бали при високому рівні.

Окремо проаналізовано зв'язок психологічних характеристик із загальним показником економічної поведінки, що дозволило визначити характеристики, які супроводжують більш послідовну організацію матеріальної сфери без поділу вибірки на окремі групи. Результати наведено в таблиці 3.10.

Таблиця 3.10 – Взаємозв'язок психологічних показників із загальним показником економічної поведінки

Психологічний показник	ρ Спірмена	p
Особистісна тривожність	−0,369	0,002
Сприйнятий стрес	−0,198	0,106
Самооцінка	0,402	< 0,001
Пильність	0,511	< 0,001
Уникнення	−0,144	0,24
Прокрастинація	−0,220	0,071
Гіперпильність	−0,320	0,008

Найбільш виражений зв'язок економічної поведінки встановлено з пильністю. Коефіцієнт ρ = 0,511 свідчить про те, що вищі показники організації матеріальної сфери поєднуються з більшою схильністю аналізувати альтернативи, уточнювати цілі та збирати інформацію перед прийняттям рішення. Прямий зв'язок також виявлено із самооцінкою, де ρ = 0,402. Особистісна тривожність та гіперпильність мають статистично значущі обернені зв'язки із загальним показником економічної поведінки. Для сприйнятого стресу, уникнення та прокрастинації статистичної значущості не встановлено.

Проведений аналіз дозволив визначити самооцінку та особистісну тривожність як психологічні характеристики, найбільш тісно пов'язані із суб'єктивним благополуччям працюючих дорослих. Самооцінка має найбільш виражений прямий зв'язок із BBC-SWB і зберігає статистичну значущість в обох групах економічної поведінки. Особистісна тривожність пов'язана із загальним благополуччям обернено, причому зв'язок особливо виражений серед респондентів із середнім рівнем економічної поведінки. Гіперпильність, уникнення та прокрастинація також пов'язані зі зниженням BBC-SWB, однак сила та стійкість цих зв'язків є меншою.

Економічна поведінка пов'язана з пильністю, самооцінкою, особистісною тривожністю та гіперпильністю. Респонденти з високим рівнем

економічної поведінки мають вищі середні показники самооцінки та пильності, а кореляційний аналіз загального показника підтверджує прямий зв'язок економічної поведінки із самооцінкою й пильністю та обернений зв'язок з особистісною тривожністю і гіперпильністю. Отримані результати частково підтверджують висунуту гіпотезу та показують, що суб'єктивне благополуччя працюючих дорослих пов'язане передусім із позитивним ставленням до себе, нижчим рівнем особистісної тривожності та меншою вираженістю непродуктивних способів прийняття рішень.

Висновки до третього розділу

Емпіричне дослідження проведено на вибірці 68 працюючих дорослих із використанням комплексу психодіагностичних методик та власної анкети, розробленої на основі соціально-економічної анкети. Діагностичний комплекс охопив суб'єктивне благополуччя, економічну поведінку, особистісну тривожність, самооцінку, сприйнятий стрес та особливості прийняття рішень.

За шкалою BBC-SWB середній рівень суб'єктивного благополуччя встановлено у 47,1 % респондентів, низький у 42,6 %, високий у 10,3 %. Найменш сприятливі результати отримано за психологічним компонентом. За загальним показником економічної поведінки 72,1 % учасників віднесено до середнього рівня, 27,9 % до високого. Кореляційний аналіз встановив статистично значущий прямий зв'язок загального показника економічної поведінки із суб'єктивним благополуччям ($\rho = 0{,}341$; $p = 0{,}004$).

Серед психологічних характеристик найтісніше із суб'єктивним благополуччям пов'язані самооцінка та особистісна тривожність. Вища самооцінка поєднується з вищим рівнем BBC-SWB, тоді як зростання тривожності супроводжується нижчою оцінкою благополуччя. Обернені зв'язки встановлено також для гіперпильності, уникнення та прокрастинації. Сприйнятий стрес і пильність статистично значущого прямого зв'язку із загальним BBC-SWB не виявили. Водночас пильність має найбільш виразний прямий зв'язок з економічною поведінкою, а самооцінка також зростає разом

із загальним рівнем організації матеріальної сфери. Особистісна тривожність і гіперпильність пов’язані з економічною поведінкою обернено. Отримані результати частково підтвердили висунуту гіпотезу та дозволили визначити позитивне ставлення до себе, нижчу особистісну тривожність і меншу вираженість непродуктивних способів прийняття рішень як характеристики, пов’язані з вищим суб’єктивним благополуччям працюючих дорослих.

ВИСНОВКИ

У кваліфікаційній роботі здійснено теоретичне обґрунтування та емпіричне дослідження психологічних чинників суб'єктивного благополуччя працюючих дорослих з різними особливостями економічної поведінки. Аналіз наукових підходів показав, що суб'єктивне благополуччя є комплексним психологічним феноменом, який відображає загальну оцінку людиною власного життя, емоційний стан, задоволеність основними життєвими сферами, якість соціальних відносин, фізичне самопочуття та можливість реалізовувати значущі цілі. Формування суб'єктивного благополуччя дорослої особистості пов'язане з поєднанням внутрішніх психологічних ресурсів і умов життєдіяльності, серед яких важливе значення мають самооцінка, емоційна стабільність, стресостійкість, особливості прийняття рішень, соціальна підтримка, професійна реалізація та характер організації матеріальної сфери.

Для працюючих дорослих суб'єктивне благополуччя формується у взаємозв'язку професійної діяльності, матеріального забезпечення, сімейних і соціальних обов'язків та життєвих перспектив. Праця забезпечує матеріальні ресурси, професійну самореалізацію, соціальну включеність і можливість планувати майбутнє. Економічна поведінка в дорослому віці охоплює рішення щодо отримання, розподілу, використання та збереження ресурсів. Психологічний зміст таких рішень визначається потребами, цінностями, фінансовими установками, відповідальністю, часовою перспективою, ставленням до ризику та здатністю оцінювати можливі наслідки власних дій.

У теоретичній частині встановлено, що стратегії економічної поведінки характеризують відносно стійкі способи організації матеріальної сфери життя. Планування і заощадження, споживча, кредитна, інвестиційно-ризикова поведінка та уникнення фінансових рішень мають різний психологічний зміст і по-різному поєднуються з відчуттям стабільності,

передбачуваності та контролю над власним життям. Найбільш сприятливі передумови для суб'єктивного благополуччя формуються за узгодженості фінансових рішень з реальними можливостями, актуальними потребами та довготривалими життєвими цілями. Важливого значення набуває здатність коригувати економічну поведінку відповідно до змін професійної, сімейної та суспільної ситуації.

Емпіричне дослідження проведено на вибірці 68 працюючих дорослих. За шкалою BBC-SWB середній рівень суб'єктивного благополуччя встановлено у 47,1 % респондентів, низький у 42,6 %, високий у 10,3 %. Найменш сприятливі результати отримано за психологічним компонентом благополуччя, де низький рівень виявлено у 54,4 % учасників. Фізичне благополуччя та сфера стосунків характеризуються більшою часткою середніх показників. Отримані результати свідчать про значну індивідуальну варіативність оцінки власного життя та вказують на особливе значення психологічної складової в загальній структурі благополуччя працюючих дорослих.

За загальним показником економічної поведінки 72,1 % респондентів віднесено до середнього рівня, 27,9 % до високого. Низького рівня у вибірці не виявлено. Найвищі середні результати отримано за поведінкою щодо доходу, а найбільша індивідуальна варіативність характерна для фінансового планування. За описовими показниками середнє значення BBC-SWB у групі з високим рівнем економічної поведінки було дещо вищим, ніж у групі із середнім рівнем. Водночас кореляційний аналіз встановив прямий зв'язок загального показника економічної поведінки із суб'єктивним благополуччям. Найбільш виразно з благополуччям пов'язані фінансова самостійність і контроль, а також поведінка щодо доходу. Серед складових BBC-SWB найбільший зв'язок економічної поведінки встановлено з психологічним благополуччям.

Аналіз психологічних характеристик показав провідне значення самооцінки та особистісної тривожності. Самооцінка має сильний прямий

зв’язок із загальним показником BBC-SWB, тоді як особистісна тривожність пов’язана з ним обернено. Зростання самооцінки супроводжується більш сприятливою оцінкою психологічного стану, фізичного самопочуття та міжособистісних відносин. Підвищена особистісна тривожність поєднується зі зниженням оцінки благополуччя, найбільш виразно у психологічній сфері.

Серед особливостей прийняття рішень обернені зв’язки із суб’єктивним благополуччям встановлено для гіперпильності, уникнення та прокрастинації. Найбільш вираженим серед цих показників є зв’язок гіперпильності, що характеризує прийняття рішень у стані значного напруження, поспіху та суб’єктивного дефіциту часу. Пильність прямого статистично значущого зв’язку із загальним BBC-SWB не продемонструвала, проте має найбільш виразний прямий зв’язок із загальним показником економічної поведінки. Респонденти з високим рівнем економічної поведінки також характеризуються вищими середніми показниками пильності та самооцінки. Особистісна тривожність і гіперпильність пов’язані з економічною поведінкою обернено.

Сприйнятий стрес у досліджуваній вибірці переважно відповідає середньому рівню, проте статистично значущого зв’язку із загальним показником суб’єктивного благополуччя не встановлено, що свідчить про більшу роль стійких особистісних характеристик порівняно з поточним переживанням психологічного навантаження, щоправда тут може мати значення й війна в Україні, адже це тривале перебування українців в умовах надзвичайного стресу.

Отримані результати частково підтвердили висунуту гіпотезу. Підтверджено значення самооцінки, особистісної тривожності та окремих способів прийняття рішень. Найбільш сприятливе поєднання психологічних характеристик представлено вищою самооцінкою, нижчою особистісною тривожністю та меншою вираженістю гіперпильності. Більша пильність під час прийняття рішень пов’язана з вищими показниками економічної поведінки. Вищий рівень організації економічної поведінки пов’язаний із

більш сприятливою оцінкою суб’єктивного благополуччя. Результати дослідження можуть бути використані у психологічному консультуванні та психоосвітній роботі з працюючими дорослими, спрямованих на роботу з саморегуляцією, тривожністю, самооцінкою, способами прийняття економічних рішень та побудовою фінансових стратегій, а відповідно націленими на формування та підтримання вищого суб’єктивного благополуччя, що вестиме до більшого задоволення від життя, на розвиток усвідомленого прийняття рішень та ефективнвішу, послідовнішу організацію матеріальної сфери життя.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Боснюк В. Ф. Суб'єктивне благополуччя як ключовий показник позитивного психологічного функціонування особистості. *Науковий вісник Ужгородського національного університету.* Серія : Психологія. 2023. № 2. С. 5–9. DOI : https://doi.org/10.32782/psy-visnyk/2023.2.1 (дата звернення: 20.05.2026).

2. Гаркуша І. В. Основні типи ставлення особистості до грошей. *Вісник Університету імені Альфреда Нобеля.* Серія «Педагогіка і психологія». «Педагогічні науки». 2018. № 2 (16). С. 40-45. DOI : https://doi.org/10.32342/2522-4115-2018-16-7 (дата звернення: 16.06.2026).

3. Дзвоник Г. П. Вплив посттравматичного зростання на психологічне здоров'я особистості. *Особистісні та ситуативні детермінанти здоров'я в умовах війни* : матеріали X Всеукраїнської науково-практичної конференції, (м. Київ, 20 листопада 2025 р.*)* / за заг. ред. О. В. Бацилєвої. Київ, 2025. С.45-48.

4. Дзюбенко О. А. Психологічний добробут особистості в демократичному суспільстві. *Габітус.* 2025. Вип. 74. С. 201–204. URL : http://habitus.od.ua/journals/2025/74-2025/38.pdf (дата звернення: 25.06.2026).

5. Довбик Ж., Мікунов А. Психологічні особливості ставлення до грошей дорослої особистості. *Вісник Київського національного університету імені Тараса Шевченка.* Серія : Психологія. 2025. № 1(21). С. 27–36. DOI : https://doi.org/10.17721/BPSY.2025.1(21).4 (дата звернення: 25.06.2026).

6. Данилекно Т. Суб'єктивне соціальне благополуччя як психологічний феномен. *Психологічні перспективи.* 2016. Вип. 28. С. 93–107. DOI: https://doi.org/10.29038/2227-1376-2016-28-93-107 (дата звернення: 20.05.2026).

7. Карамушка Л. Суб'єктивне благополуччя персоналу освітніх та наукових організацій в умовах війни: рівень вираженості та зв'язок з копінг-стратегіями. *Організаційна психологія. Економічна психологія.* 2023. № 1(28).

С. 17–25. DOI : https://doi.org/10.31108/2.2023.1.28.2 (дата звернення: 20.05.2026).

8. Коваленко І. Е. Фінансова тривожність як аспект дослідження економічної психології. *Імідж сучасного педагога.* 2025. № 5 (224). С. 98–102. DOI : https://doi.org/10.33272/2522-9729-2025-5(224)-98-102 (дата звернення: 25.06.2026).

9. Кононець М. Проактивність як чинник ефективного управління фінансовими ресурсами: теоретичний аналіз та практичні рекомендації *Організаційна психологія. Економічна психологія.* 2025. № 3 (36). С. 151-159. DOI : https://doi.org/10.31108/2.2025.3.36.15 (дата звернення: 25.06.2026).

10. Кононець М., Кіптик К. Соціально-психологічні чинники економічної поведінки особистості. *Організаційна психологія. Економічна психологія.* 2025. Т. 35, № 2. С. 117–127. DOI : https://doi.org/10.31108/2.2025.2.35.10 (дата звернення: 25.06.2026).

11. Корніяка О. М. Комунікативна компетентність – важливий чинник впливу на професійну стійкість і благополуччя викладача. *Особистісні та ситуативні детермінанти здоров'я в умовах війни* : матеріали X Всеукраїнської науково-практичної конференції, (м. Київ, 20 листопада 2025 р.*)* / за заг. ред. О. В. Бацилєвої. Київ, 2025. С. 82–87.

12. Коробка І. М. Суб'єктивне благополуччя: теоретичні інтерпретації, чинники й ресурси підтримання. *Науковий вісник Херсонського державного університету.* Серія : Психологічні науки. 2022. Вип. 2. С. 85–93. DOI : https://doi.org/10.32999/ksu2312-3206/2022-2-12 (дата звернення: 20.05.2026).

13. Лагодзінська В. Емоційний інтелект персоналу освітніх організацій як ресурс суб'єктивного благополуччя. *Організаційна психологія. Економічна психологія.* 2025. № 35(2). С. 138–145. DOI : https://doi.org/10.31108/2.2025.2.35.12 (дата звернення: 20.05.2026)

14. Лукасевич О. А. Суб'єктивне благополуччя як психологічний феномен. *Проблеми сучасної психології.* 2017. № 2. С. 109–114. URL : http://nbuv.gov.ua/UJRN/pspz_2017_2_21 (дата звернення: 25.08.2026).

15. Мартинова О. С., Дроботько І. Д. Копінг-стратегії особистості в умовах невизначеності: особливості психологічної адаптації під час суспільних криз. *Журнал сучасної психології.* 2025. № 3. С.58-66 DOI : https://doi.org/10.26661/2786-7471/2025-3-7 (дата звернення: 23.08.2026).

16. Мащак С. О., Кучвара Х. Б. Особливості суб'єктивного благополуччя українців в умовах війни. *Науковий вісник Ужгородського національного університету.* Серія : Психологія. 2022. Вип. 6. С. 5–9. DOI : https://doi.org/10.32782/psy-visnyk/2022.6.1 (дата звернення: 25.08.2026).

17. Мельничук Т., Сердюк О. Стресостійкість як ресурс психологічного благополуччя працівників освіти. *Організаційна психологія. Економічна психологія.* 2025. Т. 37, № 4. С. 129–138. DOI : https://doi.org/10.31108/2.2025.4.37.11 (дата звернення: 25.08.2026).

18. Методики дослідження психічного здоров'я та благополуччя персоналу організацій : психологічний практикум / авт. кол.: Л. М. Карамушка, О. В. Креденцер, К. В. Терещенко, В. І. Лагодзінська, В. М. Івкін, О. С. Ковальчук ; за заг. ред. Л. М. Карамушки. Київ : Інститут психології імені Г. С. Костюка НАПН України, 2023. 76 с.

19. Павлик Н. Структура й критерії психологічного здоров'я особистості. *Психологія і особистість.* 2022. № 1(21). С. 34–59.

20. Палієнко Ю. Ю., Брюховецька О. В. Розвиток самоконтролю в спілкуванні як чинника суб'єктивного благополуччя осіб періоду дорослості. *Актуальні питання практичної психології в умовах сьогодення* : зб. наук. праць III Всеукр. наук.-практ. семінару (м. Суми, 22 січня 2026 р.) / за заг. ред. А. В. Вознюк. Суми : НВВ КЗ СОІППО, 2026. С. 163-166. URL : https://surl.li/gbjudd (дата звернення: 20.05.2026).

21. Петрунько О., Біленко О. Психологічні особливості споживчої поведінки особистості в умовах обмежених фінансових витрат. *Вчені записки Університету «КРОК»*. Київ. 2022. №3 (67). С. 134-146. DOI : https://doi.org/10.31732/2663-2209-2022-67-134-146 (дата звернення: 20.05.2026).

22. Психічне здоров’я особистості : підр. для вищих навч. закладів / Максименко С., Руденко Я., Кушнєрьова А., Невмержицький В. ; за заг. ред.: Максименко С. Д. Київ : Людмила, 2021. 457 с.

23. Психологія підприємництва та бізнесу : навч. посібник. / Гусєва О.Ю., Легомінова С.В., Воскобоєва О.В., Ромащенко О.С., Хлевицька Т.Б. Київ : Державний університет телекомунікацій, 2019. 257с.

24. Пуденко І. Теорії та моделі суб’єктивного благополуччя: класичні й сучасні підходи. *Наукові записки.* Серія : Психологія. 2024. № 4. С. 84–89. DOI : https://doi.org/10.32782/cusu-psy-2024-4-12 (дата звернення: 20.05.2026).

25. Рябоконь В. В. Психологічне здоров’я людини як один із компонентів теорії особистості. *Габітус.* 2021. Вип. 21. С. 201–205.

26. Савелюк Н. Психологічне благополуччя студентської молоді: порівняльний аналіз у ковідному і воєнному контекстах. *Психологічні перспективи.* 2022. Вип. 39. С. 322–340. URL : http://nbuv.gov.ua/UJRN/Ppst_2022_39_25 (дата звернення: 20.05.2026).

27. Самодетермінація психологічного благополуччя особистості : монографія / авт. кол.: Сердюк Л., Данилюк І., Турбан В. [та ін.] ; за заг. ред. Л. З. Сердюк. Київ ; Львів : Вікторія Кундельська, 2021. 236 с.

28. Сафін О. Д. Основні психологічні чинники здоров'я у представників різних вікових груп у спокійному і постстресовому станах *Особистісні та ситуативні детермінанти здоров’я в умовах війни* : матеріали X Всеукраїнської науково-практичної конференції, (м. Київ, 20 листопада 2025 р.) / за заг. ред. О. В. Бацилєвої. Київ, 2025. С.129–134.

29. Технології забезпечення психічного здоров’я та благополуччя освітнього персоналу в умовах війни та післявоєнного відновлення : монографія / авт. кол.: Карамушка Л., Креденцер О., Терещенко К. [та ін.] ; за заг. ред. Л. М. Карамушки. Київ : Інститут психології імені Г. С. Костюка НАПН України, 2024. 288 с.

30. Титаренко Т. М. Ставлення до здоров’я як спосіб наближення до психологічного добробуту. *Вектори соціальної, організаційної та економічної психології :* матеріали V Міжнар. наук.-практ. конф. (м. Київ, 27 лютого 2026 р.). Київ : Державний торговельно-економічний університет, 2026. С. 225–230.

31. Ткалич М. Г., Тищенко І. І., Скрипченко Т. О. Економічна поведінка українців під час війни: соціально-психологічний аналіз. *Журнал сучасної психології.* 2022. № 3. С.144–151. DOI : https://doi.org/10.26661/2310-4368/2022-3-19 (дата звернення: 25.08.2026).

32. Федотова Т. Особливості вияву суб’єктивного благополуччя як показника психічного здоров’я особистості: на прикладі працівників державної служби. *Psychological Prospects Journal.* 2018. Вип. 31. С. 280–291. DOI : https://doi.org/10.29038/2227-1376-2018-31-280-291 (дата звернення: 25.08.2026).

33. Фера С.В. Економічна психологія : навч. посіб. Чернігів : ФОП Баликіна С.М. 2020. 164 с.

34. Халєєва Г. Аналіз основних підходів до трактування суб’єктивного благополуччя в психології. *Вісник Київського національного університету імені Тараса Шевченка.* Серія : Психологія. 2018. № 2(9). С. 84–87. DOI : https://doi.org/10.17721/BSP.2018.2(9).21 (дата звернення: 25.08.2026).

35. Харитинський А. Психологічний зміст поняття суб’єктивного благополуччя особистості. *Організаційна психологія. Економічна психологія.* 2022. № 3 (27). С. 149–159. DOI : https://doi.org/10.31108/2.2022.3.27.15 (дата звернення: 25.08.2026).

36. Харитинський А. Теоретична модель суб’єктивного благополуччя особистості. *Вісник Національного університету оборони України.* 2022. Т. 70, № 6. С. 190–197. DOI : https://doi.org/10.33099/2617-6858-2022-70-6-190-197 (дата звернення: 20.06.2026).

37. Хоменко Є. Г. Психологічне благополуччя студентської молоді у військовий час. *Габітус.* 2023. Вип. 51. С. 121 – 125.

38. Чорний П. А. Емпіричне дослідження суб'єктивного благополуччя персоналу бізнес-організацій: взаємозв'язок з особистісними якостями. *Організаційна психологія. Економічна психологія.* 2026. Т. 38. № 1. С. 158–168. DOI : https://doi.org/10.31108/2.2026.1.38.15 (дата звернення: 20.05.2026).

39. Argyle M. Emotional stability as a major dimension of happiness. *Personality and Individual Differences*. 2001. P. 1357–1364.

40. Batz C., & Tay L. Gender differences in subjective well-being. *Handbook of well-being.* In E. Diener, S. Oishi, & L. Tay (Eds.). Salt Lake City. 2018. P. 358–372. URL : https://surl.li/luppgx (дата звернення: 20.06.2026).

41. Das K. V., Jones-Harrell C., Fan Y. et al. Understanding subjective well-being: perspectives from psychology and public health. *Public Health Reviews.* 2020. № 41, 25. P.1–32. DOI : https://doi.org/10.1186/s40985-020-00142-5 (дата звернення: 20.06.2026).

42. Deci E. L., Ryan R. Need satisfaction, motivation, and well-being in the work organizations of a former Eastern Bloc country: a cross-cultural study of selfdetermination. *Personality and Social Psychology Bulletin.* 2001. P. 930-942.

43. Diener E., Oishi S., Tay L. Advances in subjective well-being research. *Nature Human Behaviour.* 2018. 2. P. 253–260. DOI : https://doi.org/10.1038/s41562-018-0307-6 (дата звернення: 16.06.2026).

44. Giovanini E., Hall J., Morrone A., Rannuzi G. A framework to measure the progress of societies. *OECD Working Paper*. 2009. 234 p.

45. Huppert F., So T. Flourishing Across Europe: Application of a New Conceptual Framework for Defining Well-Being. *Social Indicators Research.* 2013. Vol. 110, № 3. P. 837–861. URL : https://pmc.ncbi.nlm.nih.gov/articles/

46. Joshanloo M. 2023. Eudaimonic well-being as a moderator of the relationship between depressive symptoms and life satisfaction. *The Open Psychology Journal*. 2023. № 17. DOI :

https://doi.org/10.2174/1874350129896624051605520 (дата звернення: 16.06.2026).

47. Lomas T., Ivtzan I. Second Wave Positive Psychology: Exploring the Positive–Negative Dialectics of Wellbeing. *Journal of Happiness Studies.* 2016. Vol. 17, № 4. P. 1753–1768.

48. Oskrochi G., Ahmed Bani-Mustafa, Oskrochi Y. Factors affecting psychological well-being: Evidence from two nationally representative surveys. *PloS One*. 2018. Vol. 13(6). URL : https://surl.li/sutmvp (дата звернення: 20.06.2026).

49. Velykodna M., Charyieva O., Kvitka N., Miroshnyk Z., Mitchenko K., Tkachenko O., Shylo O. Psychosocial prediction model for the subjective well-being of Ukrainians during the 2nd year of war. *International Journal of Psychology*. 2024. Vol. 59 (S1). 3184. P189-199. DOI : https://doi.org/10.1002/ijop.13173 (дата звернення: 16.06.2026).

50. Velykodna, M., Tkachenko, O., Shylo, O., Mitchenko, K., Miroshnyk, Z., Kvitka, N., Charyieva, O. Systematicity of receiving mental health care predicts better subjective well-being of Ukrainians during the second year of the Russian invasion. *Mental Health Review Journal*. 2024. P. 211–223 DOI : https://doi.org/10.1108/MHRJ-01-2024-0006 (дата звернення: 16.06.2026).

ДОДАТКИ

Додаток А

Модифікована шкала суб’єктивного благополуччя БіБіСі BBC-SWB (P. Pontin, M. Schwannauer, S. Tai, M. Kinderman, адаптація Л. М. Карамушки, К. В. Терещенко, О. В. Креденцер)

Інструкція. Респондент оцінює кожний із 24 пунктів за п’ятибальною шкалою:

Бал	Варіант відповіді
1	зовсім ні
2	трохи
3	середньо
4	дуже сильно
5	надзвичайно сильно

Опитувальник включає 24 питання, які охоплюють оцінку фізичного здоров’я, сну, повсякденної активності, психологічного стану, життєвих цілей, оптимізму, контролю над життям, ставлення до себе, особистісного розвитку, сімейних і дружніх відносин, можливості отримувати допомогу, матеріального забезпечення, відпочинку, доступу до медичної допомоги та працездатності.

Ключ для обробки

Пункт **4** має зворотний порядок нарахування балів. Решта пунктів оцінюються у прямому порядку.

Показник	Пункти	Можливий результат
Психологічне благополуччя	4–15	12–60
Фізичне здоров’я та благополуччя	1–3, 21–24	7–35
Стосунки	16–20	5–25
Загальне суб’єктивне благополуччя	1–24	24–120

Інтерпретація результатів

Показник	**Низький рівень**	**Середній рівень**	**Високий рівень**
Психологічне благополуччя	12–39	40–47	48–60
Фізичне здоров’я та благополуччя	7–20	21–25	26–35
Стосунки	5–16	17–20	21–25
Загальне суб’єктивне благополуччя	24–76	77–91	92–120

Додаток Б

Мельбурнський опитувальник прийняття рішень М. Манн, П. Барнетт, М. Редфорд, К. Форд, адаптація Т. Корнілової

Інструкція. Вкажіть, як саме Ви зазвичай приймаєте рішення. Для кожного твердження оберіть відповідь, яка найбільше відповідає Вашому звичайному стилю прийняття рішень:

Шкала відповідей:

1 – неправильно для мене;

2 – іноді правильно;

3 – правильно для мене.

Питання:

1. Коли я приймаю рішення, у мене виникає відчуття, ніби мені шалено не вистачає часу.
2. Я надаю перевагу розгляду всіх альтернатив.
3. Я схильний залишати прийняття рішень іншим людям.
4. Я намагаюся знайти недоліки у всіх альтернативах.
5. Я витрачаю багато часу на дрібні справи, перш ніж приступаю до прийняття основного рішення.
6. Я продумую найкращий спосіб виконання рішення.
7. Навіть після прийняття рішення я відкладаю на потім його виконання.
8. При прийнятті рішень я волію збирати велику кількість інформації.
9. Я уникаю приймати рішення.
10. Коли мені потрібно прийняти рішення, я досить довго чекаю перед тим, як почати про нього думати.
11. Мені не подобається брати на себе відповідальність за прийняття рішень.
12. Я намагаюся мати чітке уявлення про свої цілі, перед тим як зробити вибір.
13. Можливість того, що якась дрібниця піде «не за планом», змушує мене різко змінити рішення.
14. Якщо рішення може бути прийняте мною або іншою людиною, я дам іншій людині це зробити.
15. Коли я стикаюся з важкою проблемою, я зазвичай песимістичний щодо можливості знайти хороше рішення.
16. Я ретельно все обмірковую перед тим, як зробити вибір.

17. Я не приймаю рішення, поки в цьому немає гострої необхідності.

18. Я відтерміновую прийняття рішень до останнього моменту.

19. Я волію, щоб рішення приймалися тими, хто більш поінформований, ніж я.

20. Після того, як я прийняв рішення, я витрачаю багато часу, переконуючи себе, що воно було правильним.

21. Я відкладаю прийняття рішень.

22. Я не можу мислити тверезо, якщо мені потрібно прийняти рішення поспіхом.

Ключ:

Шкала	**Пункти**	**Діапазон**
Пильність	2, 4, 6, 8, 12, 16	6–18
Уникнення	3, 9, 11, 14, 17, 19	6–18
Прокрастинація	5, 7, 10, 18, 21	5–15
Гіперпильність	1, 13, 15, 20, 22	5–15

Додаток В

Шкала особистісної тривожності Ч. Спілбергера в адаптації Ю. Ханіна

Інструкція. Прочитайте кожне твердження та оберіть одну з чотирьох відповідей залежно від того, як Ви почуваєтеся найчастіше. Над відповідями довго не замислюйтеся. Правильних або неправильних відповідей немає.

Шкала відповідей:

1 – Ні, це не так;

2 – Мабуть, так;

3 – Правильно;

4 – Цілком правильно.

№	Твердження	1	2	3	4
1	Я відчуваю задоволення.	□	□	□	□
2	Я дуже швидко стомлююся.	□	□	□	□
3	Я легко можу заплакати.	□	□	□	□
4	Я хотів би бути таким же щасливим, як інші.	□	□	□	□
5	Нерідко я програю тому, що не швидко приймаю рішення.	□	□	□	□
6	Звичайно я відчуваю себе бадьорим.	□	□	□	□
7	Я спокійний, холоднокровний, зібраний.	□	□	□	□
8	Очікувані труднощі зазвичай дуже тривожать мене.	□	□	□	□
9	Я дуже переживаю через дрібниці.	□	□	□	□
10	Я цілком щасливий.	□	□	□	□
11	Я беру все близько до серця.	□	□	□	□
12	Мені не вистачає впевненості в собі.	□	□	□	□
13	Зазвичай я відчуваю себе у безпеці.	□	□	□	□
14	Я намагаюсь уникати критичних ситуацій та труднощів.	□	□	□	□
15	У мене буває нудьга, хандра.	□	□	□	□
16	Я задоволений.	□	□	□	□
17	Всілякі дрібниці відволікають і хвилюють мене.	□	□	□	□
18	Я так сильно переживаю свої розчарування, що потім довго не можу про них забути.	□	□	□	□
19	Я врівноважена людина.	□	□	□	□
20	Мене охоплює сильний неспокій, коли я думаю про свої справи і клопоти.	□	□	□	□

Обробка результатів

Показник особистісної тривожності визначається за формулою:

$$\mathbf{ОТ = Σ1 – Σ2 + 35},$$

де Σ1 – сума балів за пунктами **2, 3, 4, 5, 8, 9, 11, 12, 14, 15, 17, 18, 20**;
Σ2 – сума балів за пунктами **1, 6, 7, 10, 13, 16, 19**.

Результат	**Рівень особистісної тривожності**
до 30 балів	низький
31–45 балів	середній
46 балів і більше	високий

Додаток Г

Структура та ключ авторської шкали економічної поведінки

Інструкція. Оцініть кожне із 25 тверджень за п’ятибальною шкалою відповідно до того, наскільки воно характеризує Вашу звичну економічну поведінку.

Шкала містить п’ять блоків:

Номери пунктів	Змістовий блок
1–5	Фінансове планування
6–10	Поведінка щодо доходу
11–15	Прийняття фінансових рішень
16–20	Фінансова самостійність і контроль
21–25	Поведінка у фінансово складних ситуаціях

Для кожного блоку визначається сумарний показник у межах від 5 до 25 балів. Загальний показник за шкалою може становити від 25 до 125 балів. Пункти 14, 18 і 23 мають зворотне спрямування.

Шкала відповідей:

1 – ніколи

2 – рідко

3 – іноді

4 – часто

5 – завжди

Блок 1. Фінансове планування

1. Я планую свої витрати наперед.

2. Я веду облік своїх доходів і витрат.

3. Я відкладаю частину доходу на майбутнє.

4. Я маю фінансові цілі (накопичення, великі покупки тощо).

5. Я дотримуюся запланованого бюджету.

Блок 2. Поведінка щодо доходу

6. Я активно шукаю можливості збільшити свій дохід.

7. Я готовий(а) змінити роботу заради кращого фінансового становища.

8. Я розглядаю можливість додаткової зайнятості.

9. Я готовий(а) навчатися новим навичкам для підвищення доходу.

10. Я проявляю ініціативу у професійному розвитку.

Блок 3. Прийняття фінансових рішень

11. Я ретельно обдумую фінансові рішення перед їх прийняттям.

12. Я порівнюю різні варіанти перед фінансовим вибором.

13. Я беру відповідальність за свої фінансові рішення.

14. Я уникаю прийняття важливих фінансових рішень. (зворотне питання)

15. Я швидко приймаю рішення щодо витрат.

Блок 4. Фінансова самостійність і контроль

16. Я відчуваю контроль над своїм фінансовим становищем.

17. Я впевнений(а) у своїй здатності забезпечити себе фінансово.

18. Я залежу від інших у фінансових питаннях. (зворотне питання)

19. Я можу самостійно приймати фінансові рішення.

20. Я відчуваю стабільність у своїх фінансах.

Блок 5. Поведінка у фінансово складних ситуаціях

21. У складних фінансових ситуаціях я шукаю рішення, а не уникаю проблеми.

22. Я зберігаю спокій при фінансових труднощах.

23. Я відкладаю вирішення фінансових проблем. (зворотне питання)

24. Я звертаюся за порадою у фінансових питаннях.

25. Я адаптую свою поведінку до змін фінансової ситуації.

Інтерпретація:

Вищі значення свідчать про більш активну, усвідомлену та адаптивну фінансову поведінку.

Нижчі значення можуть вказувати на пасивність, уникання або недостатній рівень фінансового планування.

Інтерпретація загального показника

Рівень	Кількість балів
Низький	25–54
Середній	55–89
Високий	90–125

Додаток Д

Шкала самооцінки М. Розенберга

Інструкція. Для кожного твердження оберіть один із чотирьох варіантів відповіді: **повністю погоджуюся; погоджуюся; не погоджуюся; абсолютно не погоджуюся.**

1. Я почуваю себе гідною людиною не менше, ніж інші.
2. Я завжди схильний відчувати себе невдахою.
3. Мені здається, що у мене є низка позитивних якостей.
4. Я здатен дещо робити не гірше, ніж більшість.
5. Мені здається, що мені особисто немає чим пишатися.
6. Я до себе добре ставлюся.
7. У цілому я задоволений собою.
8. Мені хотілося б більше поважати себе.
9. Іноді я ясно відчуваю свою нікчемність.
10. Іноді я думаю, що в усьому поганий.

Ключ:

Прямі пункти: **1, 3, 4, 6, 7**.

Зворотні пункти: **2, 5, 8, 9, 10**.

Відповідь	**Прямі пункти**	**Зворотні пункти**
Повністю погоджуюся	4	1
Погоджуюся	3	2
Не погоджуюся	2	3
Абсолютно не погоджуюся	1	4

Мінімальний загальний результат становить 10 балів, максимальний – 40 балів. Вищий показник відповідає більш позитивному ставленню до себе. Для вікової категорії 22–70 років ключ до інтерпретації шкали:

Вік: 22–70 років	29.81 ± 4.98	24	26	27	27	29	30	31	32	33	34	37
Інтерпретація:		**Низький рівень**			**Середній рівень**					**Високий рівень**		

Додаток Е

Шкала сприйнятого стресу PSS-10

Ш. Коен, україномовна адаптація О. О. Вельдбрехт, Н. І. Тавровецької

Інструкція. Запитання стосуються почуттів і думок респондента протягом останнього місяця. Кожний пункт оцінюється за п’ятибальною шкалою:

Бал	Частота
0	ніколи
1	майже ніколи
2	іноді
3	досить часто

Шкала містить 10 питань, спрямованих на оцінку переживання несподіваних подій, відчуття контролю над важливими сферами життя, нервового напруження, впевненості у здатності розв’язувати особисті проблеми, керованості життєвої ситуації, перевантаження справами, здатності контролювати роздратованість, відчуття контролю над обставинами, переживання неконтрольованих подій та накопичення труднощів.

При підрахунку результатів пункти **4, 5, 7 і 8** кодуються у зворотному порядку:

0 → 4; 1 → 3; 2 → 2; 3 → 1; 4 → 0.

Після перекодування підсумовуються бали за всіма 10 пунктами. Загальний показник може становити від **0 до 40 балів**. Вищий результат відповідає вищому рівню суб’єктивно сприйнятого стресу. Українська адаптація використовує шість прямих і чотири реверсивні питання.

Додаток Ж
Електронна база первинних даних емпіричного дослідження

Первинні результати емпіричного дослідження 68 працюючих дорослих, отримані за соціально-економічною анкетою, авторською шкалою економічної поведінки, Мельбурнським опитувальником прийняття рішень, шкалою особистісної тривожності Ч. Спілбергера – Ю. Ханіна, модифікованою шкалою суб'єктивного благополуччя BBC-SWB, шкалою самооцінки М. Розенберга та шкалою сприйнятого стресу PSS-10, систематизовано в електронній таблиці.

Електронна база містить індивідуальні результати респондентів, закодованих номерами **1-68**, розраховані показники за окремими шкалами та загальні результати методик.

Електронний ресурс: https://docs.google.com/spreadsheets/d/18_-ucxOKIO_A4_RtAFUR9rvOS4Ujqm4nNpnvjlZdLa0/edit?gid=0#gid=0

Додаток К

Формули математико-статистичної обробки результатів дослідження

Для статистичного опрацювання результатів дослідження використовувалися коефіцієнт рангової кореляції Спірмена. Рівень статистичної значущості приймався на рівні $p < 0{,}05$.

Коефіцієнт рангової кореляції Спірмена

Коефіцієнт рангової кореляції Спірмена обчислювався за формулою:

$$\rho = \frac{\sum_{i=1}^{n} \left(R_{x_i} - \underline{R_x}\right)\left(R_{y_i} - \underline{R_y}\right)}{\sqrt{\sum_{i=1}^{n} \left(R_{x_i} - \underline{R_x}\right)^2 \sum_{i=1}^{n} \left(R_{y_i} - \underline{R_y}\right)^2}},$$

де ρ – коефіцієнт рангової кореляції Спірмена; R_{x_i} і R_{y_i} – ранги відповідних значень двох досліджуваних показників; $\underline{R_x}$ і $\underline{R_y}$ – середні значення рангів; n – кількість спостережень. За наявності однакових значень їм присвоювалися середні ранги.

Для оцінювання статистичної значущості коефіцієнта використовувалася статистика:

$$t = \rho \sqrt{\frac{n-2}{1-\rho^2}},$$

де число ступенів свободи $df = n - 2$.

Приклад за даними дослідження. Для зв’язку самооцінки із загальним показником економічної поведінки отримано $\rho = 0{,}402$, $n = 68$:

$$t = 0{,}402 \sqrt{\frac{68-2}{1-0{,}402^2}} = 3{,}57.$$

За $df = 66$ двобічне значення $p \approx 0{,}0007$, тому в таблиці результат подано як $p < 0{,}001$.

Інтерпретація рівня статистичної значущості

Значення p відображає ймовірність отримання виявленого або більш вираженого результату за умови справедливості нульової гіпотези. У роботі результати вважалися статистично значущими при $p < 0{,}05$; значення $p < 0{,}01$ і $p < 0{,}001$ свідчили про вищий рівень статистичної значущості.